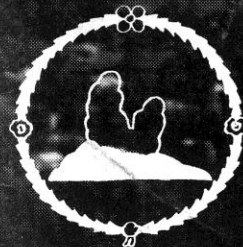

Jørgensen, Kjell
Idrettsvegen 6,
3430 Spikkestad.

SP

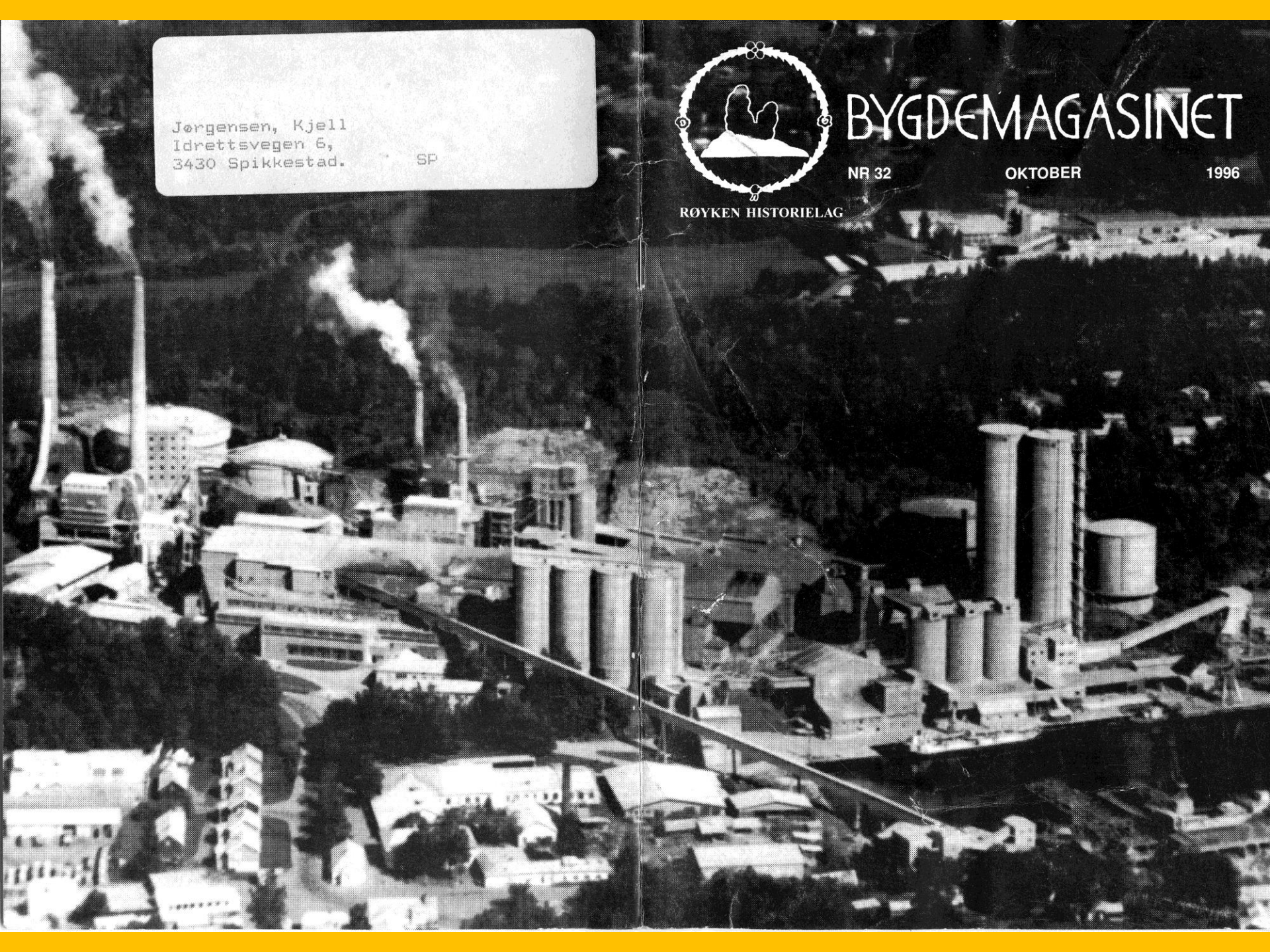
RØYKEN HISTORIELAG

BYGDEMAGASINET

NR 32

OKTOBER

1996

Bygdemagasinet

Organ for Røyken Historielag

Redaksjonskomité: Turid Sandvik, Jan Lien, Svein E. Hansen

Bygdemagasinet adresse: Brøholtlia 22, 3430 Spikkestad

Telefon 31 28 38 66

Lay-out/trykk: **alltrykk** - Røyken

Papir: Hanno Art 115g/170g

Opplag: 700 stk.

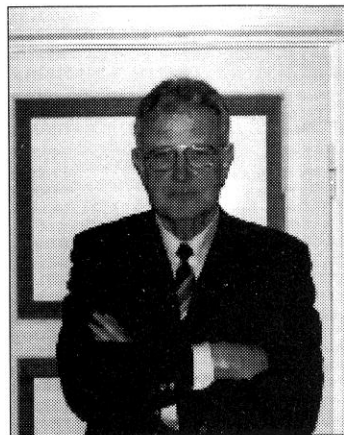
ISSN 0802-3824

Innhold

Formannen har ordet	3
Arbeid med sementfabrikken historie - en oversikt..... Turid Sandvik	4
Slemmestad Arbeiderforening 1896 - 1996	Tor Kise Karlsen 7
Svar på premiekonkurransen i nr 31	43
Premiekonkurranse nr 32	43

Bildet på omslaget:

Norcems sementfabrikk på Slemmestad, 1970

Formannen har ordet

Forhåpentligvis har alle medlemmene opplevd en like strålende sommer som formannen. Dette bør gi oss nye krefter til innsats og samvær for Historielagets ideer.

Våre arrangementer så langt i år har vært vellykkede. En strålende markvandring i Kjekstadmarka under Bjørn Brønners ledelse. Fremmøtet kunne kanskje vært noe bedre.

Søndag 8. september markerte vi oss under hagedagen hos Foss på Villingstad. Bjørn ledet igjen en vandring frem til "Bygdeborgen". Agnes og Asbjørn Westermann solgte årbøker og viste frem noen av våre klenodier.

Oldtidsmarsjen som vi i år kombinerte med Norgesmarsjen til inntekt for kreftsaken, var begunstiget av det fineste høstvær. 95 personer fullførte Oldtidsmarsjen i halv eller full løype, mens Norgesmarsjen samlet 75 deltagere, som ga kr 3.810,- til kreftsaken.

Av kommende arrangementer ber vi medlemmene merke seg følgende:

Torsdag 31. oktober

Medlemsmøte på Kornmagasinet kl 19.00. Torstein Arumsmann fra Follo Museum i Drøbak kåserer om "Kystkultur og fartøysvern", ledsaget av lysbilder.

Torsdag 12. desember

Tradisjonelt julemøte på Kornmagasinet kl 19.00.

8. - 10. november

Vi deltar med stand på Røykenmessa. Gode erfaringer fra fjorårets deltagelse.

Forøvrig kan det meddeles at vårt initiativ for dannelsen av en stiftelse på Hernestangen er godt mottatt i kommunen. Et utredningsarbeid skal igangsettes.

Årbok 1996 vil bli utsendt til medlemmene sammen med kontingentkrav for 1997 i begynnelsen av november.

Slemmestad 27.9.96

Cato L. Christoffersen,
(formann).

Arbeid med sementfabrikkens historie - en oversikt

Jubileumsberetning om Slemmestad Arbeiderforening

Utgangspunktet for at dette nummeret av Bygdemagasinet er viet sementfabrikken på Slemmestad, er det faktum at Slemmestad Arbeiderforening den 22. mars 1996 fylte 100 år. I den anledning fikk foreningen skrevet en jubileumsberetning, og vi har fått lov av Arbeiderforeningen og forfatteren, Tor Kise Karlsen, å gjengi denne i Bygdemagasinet. Dette setter vi stor pris på.

Jubileumsskriftet er fascinerende lesning. Her har vi på mange måter norsk fagbevegelse og norsk næringsliv i et nøtteskall. Mange mennesker på Slemmestad har opplevd deler av denne historien. Andre av oss har bare lest om den i historiebøkene.

Tenk at arbeiderne på Slemmestad, i likhet med arbeidere på andre arbeidsplasser, rett og slett tvang seg til 8-timersdagen i 1918! Og at de på samme tid, i løpet av et halvt år, sloss seg først til fire, så til ti dagers ferie! At alle maskinene på CPC sto stille i 5 minutter under Lenins begravelse i 1924! At hele Slemmestad gikk til streik 9. mars 1983 i protest mot Norcems nedlegging av bedriften! Dette og mye annet interessant kan vi lese om i Arbeiderforeningens jubileumsskrift.

Forfatteren Tor K. Karlsen opplyser over telefon at hans arbeidsområde er sportsjournalistikk (ansatt i Arbeiderbladet), så hvilken tilknytning har han til sementfabrikken? Karlsen forteller at han er født og oppvokst på Slemmestad, og at hans far, farfar og oldefar alle jobbet på fabrikken. Sjølv har han jobbet der i sommerferier. Derav oppsto en naturlig interesse for Arbeiderforeningens historie.

Tor K. Karlsen kan bekrefte at det ligger mye interessant kildemateriale igjen i bedriftsarkivet, og at han gjerne kunne tenkt seg bedre tid til å gå inn i dette.

Bedriftsarkivet og Cementmuseet

Dette arkivet er gjennomgått og systematisert av Brita Rikheim fra Riksarkivet, og befinner seg på biblioteket på Slemmestad. Likedan har Brita Rikheim stått for utstillingen i museet.

Bibliotekssjefen i Røyken arrangerer i oktober måned, i det dette nummeret av Bygdemagasinet går i trykken, en serie på tre foredrag om sementfabrikkens historie. Cato Christoffersens orienterer om bakgrunnen for Cementmuseet, og Brita Rikheim holder foredrag om utstillingen og arkivet den 22. oktober.

Slemmestad-samfunnet i etterkrigstida

En person som for tida befatter seg med nettopp dette arkivet, er Maria Selvik fra Nærnes, hovedfagsstudent i historie. Hun vil ta for seg Slemmestad-samfunnet i etterkrigstida, og er særlig opptatt av arbeiderrekruttering til fabrikken. Hvem var

det som begynte å jobbe der, og hvorfor gjorde de det? Hennes hypotese er at arbeiderne i liten grad ble rekruttert fra "bondelandet", men snarere kom fra småstedene langs kysten. Hun er også opptatt av at Slemmestad, med sin nærhet til Oslo, ikke har vært ensidig avhengig av én hjørnesteinsbedrift i den perioden hun undersøker, og vil finne ut om det virkelig var slik at "alle" jobbet på fabrikken.

I tillegg til bedriftsarkivet, bruker hun i stor grad muntlige kilder. Det finnes i dag en rekke mennesker på Slemmestad i 70-/80-årsalderen som har jobbet hele sitt liv på fabrikken, og de sitter inne med verdifull kunnskap. Maria Selvik er i det hele tatt svært opptatt av muntlige kilder i lokalhistorieforskning, og opplyser at det er relativt tynt med slikt materiale fra Røyken kommune. Hun skulle derfor ønske at mange eldre mennesker ville skrive ned minneoppgaver, i likhet med den minneoppgaven av Gustav Kirkerud vi trykte i forrige nummer av Bygdemagasinet.

Den radikale perioden i Slemmestad-arbeidernes historie

Fra før foreligger det kun én hovedoppgave i historie om Slemmestad-samfunnet, den ble skrevet av Erik Andresen i 1977, og tar for seg radikaliseringsen av Slemmestadarbeiderne i tidsrommet 1913 - 24, en svært spennende periode i fabrikkens historie.

Arbeid med CPCs rederivirksomhet

Erik Jakobsen fra Nærnes har i flere år, på privat basis, arbeidet med CPCs rederivirksomhet. Erik Jakobsen er (8. oktober) foredragsholder nr to i den serien på tre foredrag om sementfabrikken som bibliotekssjefen i Røyken arrangerer, forøvrig på initiativ fra Maria Selvik.

Sementfabrikken og velferdsordningene

Første foredragsholder (1. oktober) var Hilde Ibsen, som har brukt materiale fra Christiania Portland Cement i en doktorgradsavhandling om bedriftsvelferd (utgitt på Tano forlag). Hun har sammenliknet CPC med Freia sjokoladefabrikk og Tiedemans tobakksfabrikk.

Ordninger med bedriftsvelferd skjøt fart i store bedrifter under og etter 2. verdenskrig. Det kunne dreie seg om pensjonsordninger, boligbygging, lån til de ansatte, kantiner, sosial virksomhet på kveldstid, etc. Hilde Ibsen har fulgt bedriftene fra før velferdsstaten ble etablert (1910 og utover), og fram til 1970.

Når det gjelder CPC, kom de tidlig i gang med å bygge boliger til arbeiderne. Dette var i starten helt nødvendig for å få arbeidskraft; bedriften var jo etablert midt ute på bondelandet og det fantes ikke husvære for alle de arbeiderne som nå strømmet til. I begynnelsen besto bebyggelsen av primitive brakker. Men etter 2. verdenskrig støttet bedriften opp under "Egnehem"-bevegelsen, og bygget mindre eneboliger på Bjerkås og i Nilsemarka.

Når det gjaldt saniterforhold på fabrikken, gikk det langsomt, og Ragnvald Johansen har levende beskrevet hvordan arbeiderne måtte gå hjem fulle av støv og

skitt, vrenge av seg ute i gangen og ta kroppsvasken på kjøkkenet. Etter krigen og det store ombyggingsarbeidet skjedde det mye på denne fronten, og fabrikken opprettet også kantine.

I 1934 ble det opprettet pensjonskasse, fra denne ble det utbetalt pensjon til eldre arbeidstakere og til mødre ved forsørgers død eller invaliditet. Bedriften ga også lån til arbeidere, enten det gjaldt søknad om lån til motorsykkel for å komme seg på arbeid, eller til møbler i en etableringsfase. Arbeiderforeningen var her med og presset på for at bedriften skulle innvilge søknader.

I 1946 ble det etablert bedriftslegetjeneste. Her var bedriften tidlig ute. Man jobbet forebyggende, bl.a. i forhold til tuberkulose som var utbredt til utpå 50-tallet. Men helt til ut på 60-tallet ble det hevdet fra bedriftslegehold at asbestose ikke var noe problem. Ertetida skulle påvise noe annet. Det som er påfallende ved CPCs bedriftsvelferd i forhold til Freias og Tiedemans, er at de ikke bare var opptatt av velferd i selve fabrikk, men også gjorde mye for nærmiljøet. Tildels beveget bedriften seg her inn på kommunale oppgaver. Dette er typisk for industristeder som er bygd opp rundt én fabrikk. På Slemmestad var CPC f.eks. med og bygde opp idrettsanlegg, man gav penger til kirken, og man gav bort to boligkomplekser til pensjonister. Var så ikke dette kommunale oppgaver? Kommunen hevdet at de ikke hadde råd, men Hilde Ibsen antar at fabrikk kan ha blitt ei sovepute for kommunen.

Hvorfor har så bedrifter engasjert seg i velferdstiltak for de ansatte? Dette har vært en sentral problemstilling i Hilde Ibsens avhandling. Hun har valgt tittelen "Mellom profitt og moral", og mener svaret ligger her. Bedriftsvelferd har vært én måte å kontrollere arbeidsstokken på ved å skape lojalitet og tilhørighet til bedriften, og samtidig en utvei til å tjene penger på en moralsk akseptabel måte.

Når det gjaldt CPCs tidligste boligbygging, var det noe bedriften var tvunget til for å få arbeidskraft. Også når det gjaldt satsingen på boligbygging etter krigen, kan kampen om arbeidskraft ha vært et motiv. De boligene som ble bygd, var imidlertid moderne og av god standard, og man kunne gjort det enklere. Hilde Ibsen mener at Slemmestad Arbeiderforening har spilt en viktig rolle når det gjelder velferdsordningene. De ble ikke bare utviklet fra toppen, det var et stadig press på ledelsen for å få i stand slike ordninger.

Et interessant trekk er dette at de mest radikale fagforeningene rundt 1.verdenskrig sa nei til bedriftsvelferd, for å unngå å bli "kjøpt opp" av eierne. Arbeiderne på Freia ville f.eks. ikke ha noe av den reformerte kapitalismen som direktør Trond Holst sto for. Etter 2.verdenskrig hadde imidlertid klassekampen kjølnet av, og samarbeidslinja slått rot. For å øke produktiviteten i næringslivet måtte man også høyne levestandarden, og industriledere anså det å bygge opp velferdsordninger ikke bare som en statlig oppgave. Direktør Alexander Holst i CPC gikk således inn for en sosial industrikultur.

Turid Sandvik

Slemmestad Arbeiderforening 1896 - 1996

De brustne visjoner

"En evindelig røk etstedt ute ved fjorden - det er Oslos begrep om Slemmestad. Dessuten vet man at de fire høie skorstener, som dag og natt, sommer og vinter, uten avlad spyr denne røk mot himlen, hører til cementfabrikken derute. Men ellers kjenner man i Oslo svært lite til Slemmestad, for det hører ikke til de idyller ved fjorden man gjør lystreiser til om søndagen. Røken skremmer, den har man sagtens nok av her i byen! Derfor er Slemmestad blitt en liten by for sig selv, en industriby, en miniature, som er grodd op omkring cementfabrikken, omtrent som de smaa middelalderske byer ligger omkring en ridderborg...

Der bor adskillige hundrede mennesker i den lille by, og blandt dem er det med aarene skapt en arbeiderbevegelse som kan være et mønster for mange lignende i vaart land.

Ved siste optelling hadde Slemmestad og dalen innenfor i alt 1.500 beboere. Av dem arbeider 3-400 mann på cementfabrikken. Alle arbeidere er fagorganiserte, og det er vistnok ogsaa de 100 mann, som bedriften har i arbeid i stenbruddene ut paa Langøen og Holmestrand...

Slemmestad ligger i en arbeiderstyrt kommune, og saa langt som de nuværende forhold tillater det har Slemmestad-arbeiderne gjennomført forbedringer. Saaledes kjøpte kommunen i sin tid en større eiendom, Ø-gaarden, som blev utparcellert til tomter. Disse tomtene har arbeiderne kjøpt og bygget sine egne hjem paa. Det var et meget heldig tiltak av kommunen, og resultatet er de smaa vakre hus som ligger tett i tett opover lien og nede i dalen innenfor fabrikk...

Bygdens største skole ligger paa Slemmestad. Der blev bygget ny skolebygning i 1916-1917. Den er moderne utstyrt i alle retninger, med centralopvarming, bad, skolekjøkken etc. Skolen har 9 lærere og 300 barn. Formann i skolestyret er vaar tidligere omtalte partifelle Smedsrud. Skolen gir ogsaa rum for folkebibliotek med en hel mengde god litteratur. Av andre kulturinstitusjoner paa stedet kan nevnes at

der er folkeakademi, som utfolder en livlig virksomhet...

Saa aa si all samfundsvirksomhet i den lille by Slemmestad drives av arbeiderbevegelsen, og det paa en utmerket maate. Det er et løfte for den dag, da arbeiderne overtar ledelsen av det hele samfunnet."

Dette er fra en reportasje arbeiderdikteren Rudolf Nilsen (1901-1929) skrev i Norges Kommunistblad 1.mai 1925.

Rudolf Nilsen skildrer et vitalt og levende samfunn, sjøl om fabrikken og folk på Slemmestad akkurat da opplevde 20-års depresjonstid. Men altså:

Men sementfabrikken som midtpunkt, og med arbeiderbevegelsen som redskap, hadde det blitt bygd opp et samfunn som ivaretok de viktigste funksjoner og de fleste av folks vesentligste behov. Så godt organisert, og så godt fungerte dette lille samfunnet, at det kunne bli et mønster for det samfunnet som ville gro fram den dagen arbeidsfolk fikk den reelle makta i hele samfunnet. I alle fall slik Rudolf Nilsen så det.

Men historia skulle aldri bli sånn. Arbeiderbevegelsen skulle aldri få så stor makt at de klarte å hindre det som ble vedtatt 21. mars 1983. Vi lar daværende administrerende direktør i NORCEM, Gerharld Heiberg, med kald penn, få uttrykke dette slik han gjør i et brev til verksdirektør William Viken, datert 27. september 1983. Det brevet var kroken på døra for all videre diskusjon.

"Produksjonen av klinker på Slemmestad ble besluttet nedlagt i bedriftsforsamlingsmøte 21. mars 1983. Som jeg har sagt utallige ganger senere, er dette en avgjørelse som er endelig. Vedtaket ble fattet i Norcem's styrende organer, som har den endelige beslutningsmyndighet i en slik sak. Det positive i vedtaket var at produksjonen ikke skulle stanses med øyeblikkelig virkning, men fordi Slemmestad har vært en så positiv del av Norcem i alle år, fikk jeg av de beslutende organer mandat til å utsette iverksettelsen av tiltaket til senest mai 1985." (...)

Makta hadde talt, og vi kan fastslå at utviklinga ikke var gått dit en Rudolf Nilsen drømte om, eller som de første medlemmene av Slemmestad Arbeiderforening hadde vyer om. For allerede på høsten stiftelsesåret 1896 hadde de et medlemsmøte der de drøfta "Paa hvilken maate skal arbeiderne komme til sin ret som menneske i samfunnet?" Konklusjonen på møtet ble protokollført slik:

"Skal arbeiderne opnaa likestillehet med de andre samfundsklasser maa de gjennom organisation og solidaritet utvirke at de fornemste næringskilder blir fælles eiendom, saaledes at overskuddet kan komme alle tilgode."

87 år seinere fikk Slemmestad-arbeiderne erfare at de "fornemste næringskilder" slett ikke var blitt "fælles eiendom", og at det var langt fra noen "likestillehet" i NORCEMs styrende organer - de organene en Gerhard Heiberg kunne skjule seg bak.

Den siste ovnen ble slukket 14. juli 1985, og røyken skulle aldri sive ut fra noen av de mest iøyenfallende landemerkene langs Oslofjorden lenger.

Ut over vinteren 1983 skjerpet kampen seg mot nedleggelse på Slemmestad. Folk slo ring om den pipa det fortsatt røyk fra.

Tida var moden

Men sjøl om det avgjørende slaget ble tapt i 1983, viser ei reise gjennom de siste 100 års historie at Slemmestad-arbeiderne kan gå med ryggen rak, og at etterkommerne av alle dem som solgte sin arbeidskraft, og på mange måter sitt liv, til fabrikken, kan være stolte over den historia de er en del av. Historia viser at Slemmestad-arbeiderne har vært en fortropp i kampen for å bedre vanlige folks arbeids- og levevilkår.

Den historia startet i organiserte former 22. mars 1896. Det var, naturlig nok, på en søndag at det var tillyst møte med foredrag hjemme hos Adolf Avjordet. Søndag var den eneste dagen arbeiderne hadde fri til å samle seg til et slikt møte. I de første 20 åra var det 12-timers arbeidsdag seks dager i uka. Det var to skift - fra 06.00 til 18.00 og fra 18.00 til 06.00.

Men denne hustrige vårdagen rusla altså 72 menn oppover mot Avjordet for å høre baker A. Bay fra Kristiania foredra "...om arbeiderorganisationens store betydning, samt gi en kortfattet oversikt over dens senere historie."

Det var overskya, og tåka hadde ligget som et grått teppe over fjorden og Slemmestad hele dagen. Vårstemning var det smått med. Gradestokken viste noen små plussgrader, og det lå nedbør i lufta. Men en ugen fridag til tross: Tida var

moden for at arbeiderne på Slemmestad skulle gå sammen og organisere seg.

Slemmestad Arbeiderforening ble et faktum. Alle de 72 meldte seg inn.

26. april, også det på en søndag, ble foreningen konstituert, lover ble nedfelt, og det første styret ble valgt. Formannen het Bernt Rustad, og med seg i styret hadde han Edv. A. Braaten, Sven Tivander, Gustav Ronten, Nils Jansen, Jan Fr. Karlsen og Adam Henriksen. Samme møte vedtok å slutte seg til De samvirkende fagforeninger i Kristiania.

På gården Avjordet ble Slemmestad Arbeiderforening stiftet i 1896.

Oppgangstid

Det var ingen tilfeldighet at Slemmestad Arbeiderforening ble stifta akkurat da. Sementfabrikken var iferd med å stabilisere seg etter noen vanskelige år, og ei oppgangstid var i emning.

Det var i 1888 at et firma med svensk og tysk kapital hadde kjøpt opp eiendommene Nedre Slemmestad, Lillelien og Slemmestadodden. "Christiania Cement Aktie-Bolag" mente det var rike kalkforekomster i Slemmestad-området, og at stedet egna seg for sementproduksjon.

Sement var ikke noe ukjent begrep. Allerede i 1764 hadde det blitt importert sement til Norge, og i 1855 var to norske sementbedrifter hedra på en verdensutstilling i Paris.

Men de første produksjonsforsøkene på Slemmestad kom aldri over prøvestadiet. Det hele endte i to konkurser. En i 1891, og en året etter.

Det fantes likevel noen som ikke ville gi opp. Med grossererne Frithjof Plahte og Julius Jakhelln i spissen, kjøpte A/S Christiania Portland Cementfabrik opp

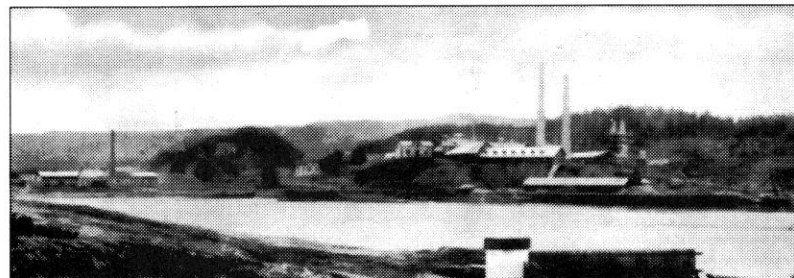
sementfabrikken med tilhørende teglverk, tønnefabrikk, jordeiendommer og beholdning i mai 1892. Det betydde starten på en skikkelig norsk sementindustri.

Men også denne fabrikken sleit med startvansker. Det nye selskapet hadde overtatt en fabrikk som var lite driftsdyktig. En så hard kalkstein som ortocerkalk var aldri blitt brukt til sement før. Det var lavkonjunktur. Sementprisene sank. Det var problemer med vannforsyning. Og det var mangel på arbeidskraft. I 1892 var det bare teglverket som var i virkelig drift. Det hele svingte mellom tro og håp, og mellom stadig nye brennemestere og kjemikere, henta fra utlandet. I de to første åra var forholdene fortvilet.

Arbeidsstokken besto i begynnelsen av tilstrømmende anleggsarbeidere, som var alt annet enn stabile. Etter hvert ble disse avløst av folk som kom til Slemmestad for å bli. Odøler, svensker, dansker og tyskere utgjorde de største gruppene ved siden av de lokale beboerne.

Men så fikk man sving på produksjonen. Arbeidsstokken var blitt stabil. Det gikk mot lysere tider. Tida var inne for at arbeiderne organiserte seg.

I 1895 hadde selskapet også kjøpt en del av Langøya ved Holmestrand, der det var sikre kalksteinforekomster. I løpet av de sju første åra var bedriftens verdier fire-dobla.

Fabrikkanlegget i 1892

Klinker trilles fram til cementmøllene. Nr. 5 fra venstre: Johan Kristiansen. Helt til høyre formann Axe. Bildet er fra mellom 1925 og 1930.

Driftsbestyrer Hovind sammen med formenn og arbeidere i 1892

To arbeiderforeninger

Slemmestad Arbeiderforening er en av landets eldste fabrikkarbeiderforeninger. Det var i 1880-åra at de livskraftige fagforeningene hadde grodd fram. (...) Det var tid for politisk og faglig organisering. Venstre ble stifta i 1884. Det forenede Norske Arbeiderparti i 1887. (...)

I de første åra sto både store politiske saker og dagsaktuelle krav på dagsorden. Politisk var det Venstres politikk som vant gjenklang den første tida. Dette til tross for at De samvirkende Fagforeninger samarbeidet med Det norske Arbeiderparti.

Det var først og fremst unionsspørsmålet som fikk også arbeidere til å sympatisere med Venstre. To måneder etter stiftelsen ble det ført en omfattende debatt om man skulle kjøpe inn et unionsflagg eller et reint norsk flagg til foreningsbruk. Ved ei votering på et medlemsmøte ble det reine norske flagget vedtatt innkjøpt med 42 mot 10 stemmer.

Av lokale saker Arbeiderforeningen arbeidet med den første tida, kan nevnes:

- ** opprettelse av ei hjelpekasse
- ** danning av leselag
- ** skikkelig postombringing
- ** fast kommunal kontordag på Slemmestad

Sjøl om mange arbeidere politisk sympatiserte med Venstre, har vi allerede sett

at sosialistiske tanker hadde festa seg blant arbeiderne. Disse tankene vokste seg da også stadig sterkere. Mye taler for at de arbeiderne som følte seg knytta til Venstre, etter hvert samla seg i arbeiderforeningen "Fremsskridt". Denne foreningen var en konkurrent til Slemmestad Arbeiderforening, noe som fikk Arbeiderforeningen til å komme med følgende appell til bedriftsledelsen:

"Bestyrelsen beslutete at sende Direction for Christiania Portlands Cementfabrik en skrivelse at Slemmestad Arbeiderforening forlanger at ikke foreningen "Fremsskridt" skal have ret til aa holde Møder eller Sammenkomster paa Slemmestad."

Her ser vi eksempel på en strid mellom to forskjellige retninger de første organisasjonsåra. "Fremsskridt" var del av en tradisjon med filantropiske arbeiderforeninger. Gjennom sosiale reformer og allmenn stemmerett skulle arbeiderne knyttes til det liberale borgerskap. Mot dette sto den sosialist-inspirerte retningen som mente at arbeidernes frigjøring måtte være deres eget verk, og som ville arbeide for et annet samfunn der arbeiderklassen hadde makta. Viljen til å distansere seg fra krefter utenfor arbeiderklassen kommer klart til uttrykk i et lovendringsforslag som ble lagt fram i 1898:

"I Tilfælde foreningen nedlægges opbevares midlerne i 5 aar, men om der i dette tidsrum kan oprettes en forening der er dannet paa Socialistisk grund, skal midlerne tilfalde den samme, dog ingen anden slags forening. Vist ikke dette skjer tilfalder de bortfaldne medlemmers efterlatte."

Den konkurrerende foreningen "Fremsskridt" forsvinner ut av kildene i 1898.

Inn i DNA

Organisatorisk fulgte Slemmestad Arbeiderforening De samvirkende Fagforeninger inn i LO, da det ble dannet i 1899. 1. juli 1901 gikk Arbeiderforeningen inn i Norsk Arbeidsmandsforbund, og man fikk da den normale tilknytning: Forening - forbund - LO.

Med medlemsskap i Arbeidsmandsforbundet ble foreningens medlemmer også medlemmer av Arbeiderpartiet. Det betydde en enda større grad av kontakt med sosialistiske tanker og ideer.

Arbeiderforeningen var også representert på DNAs landsmøte i 1901, med Gustav Røntgen, og i 1902, med Adam Henriksen. I 1903 ble Røyken Arbeiderparti stifta, og Arbeiderforeningen gikk inn der.

Dette betydde også at arbeidet med å starte ei arbeideravis i distriktet ble styrka. I 1904 tegna Slemmestad Arbeiderforening seg for aksjeer i "Fremtiden", og denne begynte å komme ut i 1905. Aksjene ble seinere overdratt til Slemmestad avdeling av Det norske Arbeiderparti.

I 1910 var det obligatorisk abonnement på avisa for foreningens medlemmer. Dette hadde flere grunner. Det betydde ei støtte til "Fremtiden" reint økonomisk. Det sørga for ei politisk bevisstgjøring av medlemmene. Og det bidro til å heve lesekunnskapen blant medlemmene.

Utenfor teglverket. Stående ved hesten: Aron Svendsen som kjørte leire fra leirtaket. Sittende nr. 3 fra venstre: Svoger av elektriker Harald Nordli. Slo seg i hjel på fabrikkens ca. 1900. Midterst av damene: Fru Otto Olaussen. Nr. 3 fra høyre: Kristian Nordli. Stående, midterste rekke, nr. 2 fra høyre: Far av eldre generasjon Smaalund. Fikk slag i hodet og ble drept i 1914. Nr. 4 fra venstre: formann Henriksen, nr. 2 fra høyre: murer Liljeblad. Øverste rekke nr. 2 fra venstre: Oskar Kristiansen "Ammedalen". Nr. 1 fra høyre: Joh. Rustad, nr. 2 Kristoffer Røgeberg, nr. 3 Johan Svendsen.

Stole på egne krefter

Sjøl om Slemmestad Arbeiderforening var et faktum, betydde ikke dette at samarbeidsforholdet til bedriftsledelsen var regulert. Bedriften hadde riktignok satt i gang visse velferdstiltak. Det var bygd arbeiderboliger, og det var opprettet et eget dampkjøkken for arbeiderne. Men dette var gjort like mye for å sikre seg stabil arbeidskraft, som for å vise godhet mot arbeiderne. Arbeiderne kunne fortsatt skales og valtes med. Et brev til direksjonen viser imidlertid at Arbeiderforeningen ønsket å vise seg som ei etablert og avgrensa gruppe blant de ansatte:

"Til Bestyrer Hovind. I følge beslutning af medlemsmødet 3. oktober 1897 vil Slemmestad Arbeiderforening henvende seg til bestyreren om et lidet forlangende til støtte for foreningen. Kun saa, Arbeiderforeningen beder med godhet om dem vil spare foreningens medlemmer for afskedigelse da den tid kommer at det skal afskediges arbeidere ved Slemmestad fabriker. Da vi haaber at vore ønsker ikke modsiges vil vi foranlægge en Cema over foreningens medlemmer til hver gang der skal afskediges nogle arbeidere."

Det var særlig på vinterstid at det var innskrenkninger, og de fagorganiserte måtte ofte gå først. I svaret fra CPC heter det da også at "i tilfelde af at "Slemmestad Arbeiderforenings" medlemmer bestaar af de dygtigste, ædrueligste og mest pligtopfyllende af Fabrikkens arbeidere, vil de naturligvis blive sparet for

at faa Afsked naar man bliver nødt til at indskrænke Arbeidsstyrken ved Vinterens komme. De Arbeiderne, derimot, som har vist sig vrangvillige, forsømmelige og ikke holdt sig til Fabrikreglementet efterretteligt kan selvfølgelig først vente at blive afskediget."

Hvem som var "vrangvillige, forsømmelige og ikke etterrettelige" var det naturligvis opp til bedriften å avgjøre. Det kunne være lett å stemple bevisste fagorganiserte som dette.

Hvordan CPC-ledelsen så på faglige aktiviteter, kommer også fram i arbeidet for at Arbeiderforeningen skulle få et eget forsamlingslokale. Foreningen hadde holdt sine møter hjemme hos Adam Henriksen (stedet der Slemmestad Idrettsforening også ble stifta, ovenfor huset til Asbjørn Lillelien). Men det var utilfredsstillende å holde møter i private hjem. Arbeiderforeningen søkte derfor, i et brev 26. august 1897, CPC om støtte til opparbeidelse av egen tomt.

Direksjonen ved CPC svarte at de hadde mottatt en lignende søknad fra foreningen "Fremsskridt". Så kommer det som må ha vært som en rød klut i ansiktet på Arbeiderforeningen:

"Kan der, hvad Directionen meget ønsker, skje en Sammenslutning af begge Foreninger paa Basis af et Program der gaar ud paa Sammenkomster til Behandling af Stans-Interesser eller Selskabelighet, og at Lokalet ikke utgives til Afholdelse af politiske Møder, staar den ansøgte Tomt til Disposition og tør Directionen i det Tilfælde bede sig forelagt Foreningens Love."

Fest og selskabeligheter, ja. Politisk fagforeningsvirksomhet, nei.

Nå sto det klart for medlemmene. Skulle det bli noe forsamlingshus, hadde de bare seg sjøl å stole på.

Først greide de å skrape sammen nok penger til kjøp av husene "Granli". Men disse var gamle og små og egna seg dårlig. Så ble det aksjetegning. Men det var dugnadsinnsatsen som til slutt gjorde det mulig. Etter endt arbeidstid bar de materiale opp fra brygga og til tomten der Folkets Hus ligger. Medlemmene sjøl sto for murer- og tømmermannsarbeidet.

I oktober 1900 flytta Slemmestad Arbeiderforening inn i sitt nye lokale. På denne tida hadde fabrikkens 250 ansatte.

En del medlemmer fra 1908 utenfor foreningens nye lokale. Nr. 3 i første rekke, Anders Olsen (ukjent), Nils Hansen (formann), Otto Olausen, Anders Smedsrud, Mathias Martinsen og Harald Nordli (styremedlemmer).

En part å regne med

I det første tiåret fikk arbeiderne lønn etter individuelle avtaler. Det var å møte opp på driftsbestyrerens kontor med lua i handa og få fastsatt lønna.

Etter hvert som foreningen vokste seg sterkere, ble det viktig å oppnå kollektive avtaler. Bare da kunne arbeiderne opptre med samla styrke overfor bedriften.

På et møte i 1905 behandla Arbeiderforeningen spørsmålet om å få fastsatt en kollektiv tariffavtale. Men det skulle gå et helt år før neste skritt ble tatt. Da ble det valgt en forhandlingsdelegasjon som framsatte krav overfor bedriften.

Bedriftsledelsen ville ikke gi slipp på de individuelle avtalene, og for andre gang i si drøyt 10 år gamle historie, måtte Arbeiderforeningen komme med en kollektiv trussel: Trusselen om streik.

Den første streika ved fabrikken inntraff 21. mars 1898. Da krevde arbeiderne at 20 tyske fagarbeidere som var engasjert ved teglverket skulle fjernes. Direksjonen firte ikke, men henta i stedet nye folk fra Tyskland - fire ringovnbrennere, fire råmøllere, to kulemøllere og to ringovnsettere. Streika endte allerede 28. mars. Arbeiderne gjenopptok arbeidet betingelsesløst og kom med en unnskyldning for sin reaksjon.

Men denne gangen hadde trusselen om streik en annen karakter. I CPCs beretning heter det nøkternt: "... lønnskonflikt i april 1907 blev bilagt i siste øieblikk mot en mindre forhøielse av lønningene."

Men det som hadde vært det vesentligste for CPC-arbeiderne sto ikke nevnt: De hadde for første gang oppnådd en kollektiv avtale med motparten. Og denne avtalen var kommet etter at de hadde brukt den maktposisjonen som stillingene deres i produksjonen ga dem. Arbeiderforeningen var også med dette blitt anerkjent som motpart i arbeidstvister. Dette var en helt ny status. Et historisk skritt var tatt.

Vissheten om egen styrke førte til at arbeiderne i 1908 sa opp den ett-år gamle avtalen på grunn av gode produksjonsutsikter. Bedriften ville forhandle på grunnlag av sitt forslag. Det forkastet arbeiderne med 225 mot 2 stemmer.

CPC sa opp samtlige arbeidere, lock-out var et faktum, og fabrikken stanset i hele 14 dager. Da kom forhandlingene i gang igjen på det grunnlaget arbeiderne hadde utarbeidet, og en ny tariffavtale ble vedtatt. Gjennom to arbeidskamper på 10 måneder hadde Arbeiderforeningen vært med på å legge premissene for en arbeidsavtale.

Verkstedsarbeidere fra 1909. Sittende fra venstre: Otto Hammer, Thesen, Herman Nicolaisen, Anders Johnsen, Gunnar Sannæss, Adolf Berg, Anders Pettersen, Urdal, Andreas Nordli, Julius Madsen, Hans Ruud. Stående fra venstre: Anders Smedsrud, Johan Johnsen, Oscar Strømkvist, Reidulf Madsen, Kristian Nordli, Hyberg, Magnus Davidsen, Birger Nordahl, Arthur Skau, Jacob Nicolaisen, Kristian Gulbrandsen, Johan B. Kristiansen.

Misnøye med sentrale forhandlinger

Tida 1910 til 1925 var på mange måter ei dramatisk tid for Slemmestad-arbeiderne. Det oppsto en rekke arbeidskonflikter som førte til flere streiker. Men det oppsto også spenninger innad i fagbevegelsen - både faglige og politiske.

Før vi ser nærmere på dette, kan vi nevne at i 1913 hadde Røyken Arbeiderparti fått rent flertall ved kommunevalget. Som første kommune i Buskerud fikk Røyken Arbeiderparti-ordfører, Jon Leira. I 20-årsberetningen for Slemmestad Arbeiderforening heter det at 95 prosent av velgerne på Slemmestad stemte rødt.

På denne tid vokste det fram en opposisjon innad i LO, kalt Fagopposisjonen. Denne hadde Arbeiderforeningen avvist både i 1911 og 1913, men etter hvert skulle det vise seg at sympatien for Fagopposisjonen vokste blant arbeiderne på Slemmestad. Det skyldtes blant annet at folk ble mer og mer misfornøyd med den sentrale ledelsen.

I desember 1914 skulle tariffavtalen fra 1911 reforhandles sentralt. Disse forhandlingene trakk i langdrag. Først i begynnelsen av mars fikk Slemmestad-arbeiderne presentert et tariff-forslag. Det forkastet de enstemmig. I slutten av mars fikk de et nytt forslag. Dette ble vedtatt etter ei prøvevotering på betingelse av at noen punkter om overtidsarbeid ble ordna til arbeidernes tilfredsstillelse.

Disse forhandlingene gikk også seint. Forhandlingene varte i fire måneder, og arbeiderne fikk fortsatt betalt etter den gamle tariffen. Bedriften hadde ikke hastverk.

Nå begynte man å miste tålmodigheten. Slemmestad-arbeiderne ga den sentrale forhandlingsledelsen to dager på seg til å ordne opp. Hvis ikke trua de med direkte aksjoner ved fabrikkene.

Det hele endte med at det ble innleda direkte forhandlinger med bedriftsledelsen. Det resultatet som ble forelagt da, ble godtatt med 92 mot 75 stemmer. Nå hadde Slemmestad-arbeiderne lært to ting: Sentrale forhandlinger kunne virke lite effektive. Først etter trussel om direkte aksjoner, ble det fart i sakene. Så fort det kom i gang lokale forhandlinger, ble tvistene løst hurtig.

Dyrtid og radikalisering

Fram til 1912 var arbeiderne ved CPC samla i en forening. Men 23. mai 1912 gikk reparatørene ut og danna sin egen forening, som igjen ble tilsluttet Norsk Jern- og Metallarbeiderforbund. I 1915 ble Slemmestad Brygge- og Pakkhusforening stifta, og seinere, i 1918, kom også snekkerne med sin forening.

På denne tida raste det krig ute i Europa. Folk i Norge merket den først og fremst gjennom den dyrtida som nå kom.

Voldgiftsloven av 1916 gjorde det forbudt å streike for høyere lønn i tariffperioden. Langvarige tariffavtaler førte til at arbeidere fikk det ekstra vanskelig under ei dyrtid. På Slemmestad fikk arbeiderne dyrtidstillegg, men etter hva slags forsørgelsesbyrde de hadde.

Dyrtida førte også til at Arbeiderforeningen begynte å fatte større interesse for Fagopposisjonen, som den altså hadde avvist to ganger tidligere. På

Fagopposisjonens Drammens-konferanse våren 1917, deltok Arbeiderforeningen med åtte mann.

Fagbevegelsen i Norge hadde bestemt at 6. juli samme år skulle være aksjonsdag mot dyrtida. På landsbasis sluttet nærmere 350.000 mennesker opp om denne demonstrasjonen. Også Slemmestad sto i aksjonsdagens tegn. I "Fremtiden" ble stemninga på Slemmestad skildra slik:

"Dyrtidsdemonstrationen her blev et værdig plus til alle de andre utover det hele land. Aldrig før har Slemmestad staat saa klart i solidaritetens tegn som i dag. Slik skal det være naar arbeidere mønstrer sine tropper. Der taltes til 600 deltagere i toget av begge kjøen, men der var adskillig flere tilstede under foredraget, som blev holdt på idrætspladsen av student Vinsnes fra Kristiania. Der blev enstemmig vedtatt henstillinger og protestresolutioner til landets regering og storting i tilslutning til det officielle krav som er reist av overledelsen for denne demonstration. Og man fik levende indtryk av, at arbeiderne ogsaa her ved Slemmestad er klar til handling, hvis magthaverne nu ikke tar rev i seilene, hvad angaar bevilgning til militarismen og arbeidernes sikkerhet mot hungersnød i de nærmeste tider. Der var indløpet et hilsmingstelegram fra Slemmestadguttene på Helgelandsmoen, som blev mottatt med stor begeistring."

Regjeringen avviste imidlertid alle de prinsipielle krav arbeiderne hadde satt fram denne demonstrasjonsdagen. Den nøyde seg med å bevilge 84 millioner kroner til dyrtidstiltak. Den etablerte ledelsen i arbeiderbevegelsen sa seg fornøyd med dette, og vedtok ikke å innkalle til en planlagt arbeiderkongress. Opposisjonen i fagbevegelsen reagerte sterkt mot dette. Et medlemsmøte i Slemmestad Arbeiderforening sluttet opp om en slik kritikk og vedtok å delta på arbeiderkongressen hvis den ble holdt.

Det foregikk nå en skarp diskusjon om hva slags organisasjonsform norsk fagbevegelse skulle bygge på. Her sto de etablerte og mangeårige fagbevegelseshøvdingene mot Fagopposisjonen. Martin Tranmæl var en av lederne for Fagopposisjonen, og han hadde besøkt Slemmestad i mai 1917.

Foran en ekstraordinær LO-kongress på høsten 1917 ble det gitt to innstillinger som ledd i denne diskusjonen. Slemmestad-arbeiderne gikk i mot lederskapet i LO og sluttet seg til mindretallsinnstillingen. Arbeiderforeningen, sammen med Reperatørforeningen, hadde tatt den radikale Fagopposisjonens parti. Representant på kongressen var Sverre Andresen.

Samorganisasjonen overtar

I tida som nå kom, prøvde man å omgjøre Fagopposisjonens teori til praksis på Slemmestad. Man hadde kommet til at gamle og velprøvde metoder i interessekampen var lite velegna. Nye veier måtte finnes.

Dette førte til at Slemmestad Samorganisasjon heretter ble det viktigste redskapet vis a vis bedriften for Slemmestad-arbeiderne. Her var alle fagforeningene samla, og det var Samorganisasjonen som nå skulle føre forhandlinger med bedriften. Streiketrusler og andre aksjonsformer skulle være

våpen å rasle med.

Etter en ny lov het det seg at forbundene og LO kunne holdes økonomisk ansvarlig for en eventuell lønnskonflikt ved en bedrift. Men Samorganisasjonen på Slemmestad var ikke direkte knytta til verken forbund eller LO.

Samorganisasjonen var "uansvarlig" og kunne operere utenom forbundene.

På grunn av den langvarige tariffperioden, hadde CPC-arbeiderne den samme lønna våren 1917 som de hadde hatt våren 1916. Men nå fremma arbeiderne sine krav:

"Paa grund av de stadig stigende priser paa alle livsfornødenheter - saavel mat som klæder ser vi os ikke istand til længer at kunde klare os med den fortjeneste vi nu har her ved fabriken. Og tillater oss derfor at forlange et tillæg av 30 % til alle de nuværende akordpriser og timelønssatser. Dette krav er denne gang ikke gjenstand for nogen forhandling fra arbeidernes side - det kræves imøtekommet uten forandringer. Og vi tillater os at gjøre opmærksom paa at vi imotsat fald blir nødt til at bruke alle de midler som staar til raadighet for at faa gjennomført dette hvort krav."

Dette var i mai 1918. Bedriften ba straks om forhandlinger. Da Arbeiderforeningen kom med sitt krav i 1916, hadde bedriftsledelsen rolig lagt det bort uten å reagere. Som medlem av Arbeidsmandsforbundet kunne ikke foreningen på Slemmestad aksjonere. Men nå var kravet fremma av den sjølstendige Samorganisasjonen med trusler om aksjoner. Da måtte CPC-ledelsen forhandle.

Resultatet ble:

** 30 prosent tillegg for dem som tjente under 30 kroner pr. uke

** 25 prosent tillegg for dem som tjente under 35 kroner pr. uke

** 20 prosent tillegg for dem som tjente over 30 kroner pr. uke

Arbeiderne hadde fått sin første lønnsøkning på ett år. Men dyrtida fortsatte. I september ba Samorganisasjonen om nye forhandlinger. Igjen vant man fram og fikk enda en lønnsøkning.

I tidsrommet 1908 - 1918 hadde det bare vært tre sentrale tariffrevisjoner. Takket være Samorganisasjonen kunne Slemmestad-arbeiderne likevel få flere lønnstillegg på utsiden av de sentrale tariffavtalene. Og sjøl om arbeiderne på fabrikk var splitta opp i forskjellige foreninger, sto de samla utad, blant annet gjennom Samorganisasjonen.

Det Slemmestad-arbeiderne hadde erfart, passet godt med det Fagopposisjonens teoretikere hevda: "... de bindende avtaler har solgt arbeidernes organisationsmæssige selvbestemmelsesret for aaremål ad gangen."

Opp mot slike avtaler (langvarige tariffavtaler) stilte Fagopposisjonen prinsippet om "anerkjente arbeidsvilkår". Her skulle ikke noen bindende tariffavtale en årrekke framover være en hemsko i arbeidernes kamp. Arbeiderne skulle, for eksempel gjennom samorganisasjoner, ha sin handlefrihet.

Kamp for ferie og kortere arbeidstid

Det var ei linje arbeiderne ved CPC nå fulgte. På høsten 1917 ble igjen tariffavtalen sagt opp. De krava som nå ble stilt, tok sikte på nesten banebrytende forbedring av lønns- og arbeidsforholdene ved CPC. Reperatørforeningen stilte bl.a. disse krav:

** nedsettelse av arbeidstida fra 56 ½ time til 50 ½

** den gamle ukelønna skulle opprettholdes, pluss 15 øre timen i tillegg

** 8 dagers ferie

** forbedring i overtid og smusstillegg

I tillegg kom dette kravet: Avtale på basis av anerkjente arbeidskår.

Arbeidsmandsforbundet foreslo da at arbeiderne på Slemmestad skulle føre direkte forhandlinger med bedriften, siden Norsk Arbeidsgiverforening helt sikkert ikke ville gå med på det siste kravet. Det samme foreslo Norsk Jern- og Metallarbeiderforbund for Reperatørforeningen.

I begynnelsen sto partene steilt mot hverandre. Men etter 12 forhandlingsmøter kom partene til enighet. Resultat:

** 8-timers skift for skiftarbeidere

** 54-timersuke for to-skifts- og dagarbeidere

** generell lønnsforhøyelse med 15 øre pr. time

** fire dagers ferie med full lønn

** bedre overtidsbetaling

Man måtte fire på kravet om "anerkjente arbeidskår", men avtaleperioden ble bare satt til ett år - den korteste avtaleperioden til nå. Dessuten forbeholdt arbeiderne seg retten til å komme med nye krav i avtaleperioden.

8-timersdagen

Nå var Slemmestad-arbeiderne på offensiven. Som en følge av Fagopposisjonens ideer, ble nå også Røyken Arbeiderråd stifta, 10. februar 1918. Den viktigste saken var å ta 8-timersdagen. Arbeiderrådet ble imidlertid fort en papirorganisasjon. Arbeiderne prioriterte arbeidet i sine fagforeninger.

Men 8-timersdagen var viktig. Reperatørforeningen sendte et krav til direksjonen ved CPC: Innfør 8-timersdagen. Direksjonens krav var negativt.

Alle medlemmene i Reperatørforeningen sa derfor opp individuelt. De ble trua med rettsak, men etter hvert som oppsigelsesdatoen nærma seg, forsto CPC at 8-timersdagen var et mindre onde enn det å skulle erstatte rundt 50 fagarbeidere.

19. august 1918 ble merkedagen. Da begynte 8-timersdagen på Slemmestad.

Arbeidstida var med ett satt ned fra 54 til 48 timers arbeidsuke.

Reperatørforeningen hadde gått foran, men arbeidstidsnedsettelsen gjaldt samtlige arbeidere. Et krav som hadde vært den organiserte arbeiderklassens krav siden slutten av 1880-åra, og som hadde lagt grunnlag for 1. mai-demonstrasjonene, var endelig gjennomført på Slemmestad.

Arbeiderforeningen hadde imidlertid prioritert lønn framfor kortere arbeidstid. Ser vi på lønnsulikhetene, er ikke det rart. I snitt var timelønna for gifte over 19 år

i Arbeiderforeningen kr 1,75. For reparatorerne lå timelønna på kr 2,44. Det var 42 prosent mer.

1.mai-demonstrasjon i Slemmestad 1909

Andersen-saken

Hvordan Slemmestad-arbeiderne i disse åra hadde satt seg i respekt hos ledelsen, viser blant annet den såkalte "Andersen-saken".

Formann Andersen hadde i en artikkel i "Norsk formands- og verksmestertidende" i juli 1918, anklaget arbeidsfolk for å være dovne og late. Siden han hadde jobba på Slemmestad de siste ni åra, mente arbeiderne her at hans erfaringer måtte ha kommet fra sementfabrikken. Arbeiderforeningen forlangte han fjerna. Bedriften nekta. 18. oktober 1918 gikk derfor arbeiderne til streik. Også Reperatørforeningen sluttet seg til den.

Det ble forhandlinger, og det endte med full seier for arbeiderne. Andersen ble permittert fra stillingen som arbeidsleder og fratatt posisjonen som mannskapsbehandler.

CPC ekskludert fra NAF

Men det var mer å kjempe for. Anført av Reperatørforeningen ble det nå fremma krav om 14 dagers ferie. CPC-ledelsen tilbød ni dager. Arbeiderne trua med overtidnekt. CPC kom med et nytt tilbud om ti dagers ferie. Det ble godtatt.

I løpet av et halvt år var ferien utvida med 150 prosent. I tillegg var 8-timersdagen innført.

Til nå hadde stort sett trusler fått arbeidsgiverne til å komme arbeiderne i møte. Men i 1920 brøyt det ut streik.

Ei kraftig prisstigning fikk Slemmestad-arbeiderne til å kreve et timetillegg på kr 0,50, pluss 12 dagers ferie. CPC ville forlenge den avtalen som fantes. Det

endte med overtidnekt blant alle arbeiderne. Det kom i gang mekling, men den ble brutt. Fra 18. juli 1920 gikk arbeiderne ved fabrikken ut i full streik.

Det kom i stand nye forhandlinger, og CPC tilbød 25 øre tillegg i timen, pluss bonus. Dette tilbudet ville ikke Norsk Arbeidsgiverforening (NAF) godta. CPC var derfor satt under dobbelt press - fra sine arbeidere, og fra sin hovedorganisasjon, NAF. CPC-ledelsen valgte å omgå NAF og inngikk en avtale direkte med Slemmestad-arbeiderne.

Etter åtte uker med streik, kunne arbeiderne oppsummere aksjonen slik: "Samtlige arbeidere blev tildelt et gratiale på 200 kroner, et tillegg av 25 øre pr. time, samt opnaade vi en forlængelse av sommerferien til 12 dager med full løn, - og likeledes godt resultat som ikke bør glemmes er at Fabriken er ekskludert av arbeidsgiverforeningen."

I løpet av noen få år hadde Slemmestad-arbeiderne rykka fram, skanse for skanse. Stadige nye forbedringer var erobra. Og noe annet som må ha styrka sjøltilliten: CPC-ledelsen hadde kommet fram til at den var mer avhengig av sine arbeideres velvillige arbeidskraft enn samholdet med andre kapitalinteresser.

I 1919 hadde også Slemmestad-arbeiderne, gjennom Samorganisasjonen, sluttet seg til Fagopposisjonen. Organisasjonsprosenten var på 100. I fabrikkens over 100-årige historie var det aldri så mange ansatte som på denne tida. I 1920 var antall ansatte hele 584. Det var mer enn en fordobling på 20 år.

Depresjon

I 1921 kom depresjonen etter mange år med høykonjunktur. Produksjonen ble innskrenket, og det ble innført tre-dagers arbeidsuke.

Slemmestad-arbeiderne kom stort sett gjennom første del av depresjonen med lønns- og arbeidsforholdene og de organisasjonsmessige forhold intakt.

Men på våren 1921 gikk arbeiderne ved fabrikken ut i en solidaritetsstreik. Norske sjøfolk hadde nemlig gått til streik fra 8. mai 1921. De hadde fått en lønnsreduksjon på 35 prosent tredd ned over seg. Havnearbeiderne gikk til sympatiststreik.

På Slemmestad gikk bryggearbeiderne også til sympatiststreik. Bryggearbeiderne hadde som jobb å pakke og stue sement, samt å losse kull, som var eneste brukte energikilde. Etter ei tid ble derfor lageret av kull tomt. Ledelsen forlangte nå at arbeiderne som lossa kalkstein skulle gå over til den andre sida av havna for å losse kull. Dette så arbeiderne på som streikebryteri, og de nekta. Fra 26. mai var det full driftsstans.

Det ble henta inn streikebrytere fra den såkalte "Samfundshjelpen", og de igjen fikk hjelp av statspolitiet. Slemmestad-arbeiderne fikk dermed ikke forhindra streikebryteriet. Men arbeiderne syntes det var litt fornøydlig å se at disse streikebryterne måtte bruke sju timer på et arbeid de sjøl hadde unnagjort på en og en halv time.

Også ingeniører ved fabrikken fikk nå prøvd seg med fysisk arbeid. I "Fremtiden" sto det å lese: "Tre av fabrikkens ingeniører, nemlig ingeniør Sannæs;

ingeniør Dundas og ingeniør Gjelstad gjorde sig ogsaa bemerket ved at delta i streikebryterarbeidet. En del av arbeiderne møtte derfor op efter arbeidets slut og gav disse en kompliment for vel utført arbeide.”

Etter 14 dager gikk arbeiderne tilbake til arbeidet, men ikke alle fikk jobben tilbake. Bedriften brukte anledningen til reduksjon.

Depresjonen førte til nye kroneverdier og leveomkostningene ble lavere. I mars 1922 kom CPC med et krav om en lønnsreduksjon på 35 prosent. Resultatet ble 25 prosent, noe som betydde at reallønna ble opprettholdt.

Våren 1923 brøyt det ut full konflikt. Arbeiderne krevde lønnsøkning, mens CPC krevde 20 prosent nedgang. For første gang på 15 år gikk CPC til lockout - 6. mars 1923.

7. april kom man fram til et forslag som arbeiderne godtok. Timelønna ble redusert med 15 øre, men det var bare to tredjedeler av det CPC opprinnelig hadde forlangt.

Til tross for depresjon, produksjonen gikk for fullt. I 1924 ble det satt produksjonsrekord med 141.504 tonn. Halvparten gikk til eksportmarkedet.

1.mai-demonstrasjon i Slemmestad

Politisk strid

Rundt 1920 raste det også en politisk strid innad i arbeiderbevegelsen. Slemmestad-arbeiderne hadde vært enige om å holde på Arbeiderpartiet da partiet sluttet seg til Den Kommunistiske Internasjonale (Komintern) i 1919. På

Kominterns 2. kongress i 1920 ble de såkalte Moskvatesene vedtatt. Dette var de 21 opptaksvilkårene i Den Kommunistiske Internasjonale, og de bygde på forutsetningen om at klassekampen i de fleste land var i ferd med å ta form av åpen borgerkrig.

DNA's landsmøte i 1921 vedtok Moskvatesene. Dette gjorde at ei høyrefløy i partiet brøyt ut og dannet Norges Sosialdemokratiske Arbeiderparti. Men striden om Moskvatesene fortsatt å rase innad i DNA.

Også på Slemmestad ble de diskutert. Arbeiderforeningen forkastet dem, mens både Reperatørforeningen og Bryggearbeiderforeningen godtok dem.

På landsmøtet til DNA to år seinere, i 1923, endte diskusjonen om forholdet til Komintern med partisplittelse. Mindretallet gikk ut, og Norges Kommunistiske Parti ble stifta.

På Slemmestad ble dette en repetisjon av diskusjonen rundt Moskvatesene. Arbeiderforeningen gikk med Arbeiderpartiet, mens Reperatørforeningen og Bryggearbeiderforeningen meldte seg inn i Kommunistpartiet. Særlig i Arbeiderforeningen var dette blitt et spent spørsmål. Hele seks av sju styremedlemmer var for en utmeldelse av DNA. Men blant medlemmene var stemninga annerledes. Med 72 mot 37 stemmer vedtok man å bli stående i partiet. Her ble foreningen stående til 1940. Etter det har ikke foreningen vært knytta til noe parti.

Sjøl om foreningene på fabrikken hadde valgt forskjellige politiske retninger, beholdt de enheten, og de sto sammen i den faglige kampen. Dessuten var sympatien med den unge Sovjetstaten fortsatt levende blant alle arbeidere.

21. januar døde Lenin av en tredje hjerneblødning. Ved hans begravelse kort tid etter, ble alle maskinene ved CPC stanset, og den russiske revolusjonslederen ble æret med fem minutters stillhet. Den store depresjonen som hadde satt inn i 1921, var ennå ikke over. Den led fram mot den største konflikten ved CPC noensinne - i 1926.

Eksporten hadde falt sammen og fabrikken var i vanskeligheter. Ledelsen krevde på ny lønnsreduksjon på 25 prosent. Det kunne ikke arbeiderne gå med på. CPC-ledelsen svarte med oppsigelser. Da tok Slemmestad Samorganisasjon ut alle arbeidere i streik.

Denne konflikten varte i hele seks måneder. Da drifta kom i gang igjen, ble lønningene slik som bedriften hadde villet, men ingen ble sagt opp.

Dagliglivet

Bak alle konflikter, vedtak og tall, sto det naturligvis levende mennesker. En av dem som kan fortelle om den virkeligheten folk levde under på denne tida, er Ragnvald Johansen. Han er en av de mest markante skikkelsene på Slemmestad dette hundreåret - aktiv i både fagforening, i kommunepolitikk og i idrettslag.

Han begynte på tønnefabrikken som 15-åring i 1912, og jobba seinere på bryggja fra 1915 til 1965. Allerede som 21-åring var han formann i Bryggearbeiderforeningen. Han var med andre ord sentral ogsp i den tida da

Slemmestad-arbeiderne relativt sett gjorde sine største framskritt.

I boka "Sement i Norge i 100 år" forteller han blant annet:

“- Vi var tilfredse når det støvet fra pipene, for det betydde lønning på freda'n. Kampen for det daglige brød var realistisk nok, og vi var glade til når dagene kunne gå med jevnt og hardt arbeid. Det spøkelse vi fryktet mest, var dårlige konjunkturer, innskrenkninger og nye maskiner som kunne føre til arbeidsløshet for noen.

- Å losse kalkstein , lempe klinker og trille 170 kilos tønner var knallhardt, for det foregikk jo manuelt den gang. Selv ved lossingen av steinlekterne ble det brukt skuffer, og fire mann losset der 150 - 160 tonn i skiftet. Ofte var steinen så fastfrosset i bunnen at den måtte brekkes løs, men vi var så livredde for at nye kraner skulle ta fra oss jobben at det holdt vi kjeft med.

- Reglementet var nokså strengt. Vi hadd ikke lov til å røyke i arbeidstida. Forbudet varte helt til 1945. Matklokka ringte i tre minutter, og på den tida skulle vi værsgod rekke fra spisebordet til arbeidsplassen.

- Arbeidervernloven var ikke rar den gangen. På tråkka var det en vannspring med blikk-kopp, festet med kjetting. Håndvask og klesskap fantes naturligvis ikke. Vi gikk til og fra arbeidet i de klær vi hadde, uten noen form for vasking. Det fantes ett bad på Slemmestad, men det lå utenfor bedriften og var oppe bare to dager i uka.

- På brygga fantes det ikke drikkevann i det hele tatt. Det måtte vi hente i ei sinkbøtte, som alle drakk av. Vi beskyttet det mot støv med et tønnelokk, og seinere med en papirsekk.

- Under lossing av kull ble man som regel meget svett, og meget svart.

- Å få byttet klær og vasket støvet av seg var det ingen mulighet for. Det ble å gå hjem med kullstøvet på, kle av seg i gangen og ta kroppsvasken midt på kjøkkengulvet. Selvfølgelig i alles påsyn.

- De fleste leiligheter var etter den tids standard på ett rom og kjøkken. I de første ti arbeiderboligene var det 60 ett-roms og fire to-roms leiligheter, og det var store problemer for arbeidere med store familier. Det var ikke få av disse leilighetene som var bebodd av åtte-ti personer. Mange hadde voksne sønner i arbeid, kanskje med skiftarbeid, så det kunne ikke bli mye søvn og hvile. I en bolig var det 12 leiligheter med samme hovedinngang, så det ble mye bråk. Av og til var det ekstra losjerende på kjøkkenet.

- Så ble det nok å slåss for da, i kommunen og i Arbeiderforeningen, her på Slemmestad som ellers i bedriftslivet.

- En vesentlig del av levestandarden vi har i dag, er jo resultatet av det arbeidet som er gjort gjennom arbeidernes organisasjoner.

- Vi tenkte ikke just på å få råd til bil og TV, det var kampen mot utrygghet, kampen for stabile arbeidsplasser og rimelige inntekter, nok mat og andre helt nødvendige ting som opptok oss mest.

- Vi trengte jo så mye av det som er en selvfølge i dag, og alt ble saker for

foreningene, fra forsamlingshus og sykepenger til samvirkelag og bedriftsboliger. Framskrittet kom etter hvert, men vi måtte slåss for det.”

De harde 30-åra

I 1924 ble det satt produksjonsrekord. Men halvparten skyldtes altså et sårbart eksportmarked. Året etter førte kronenedskrivinga til den laveste eksport på 15 år.

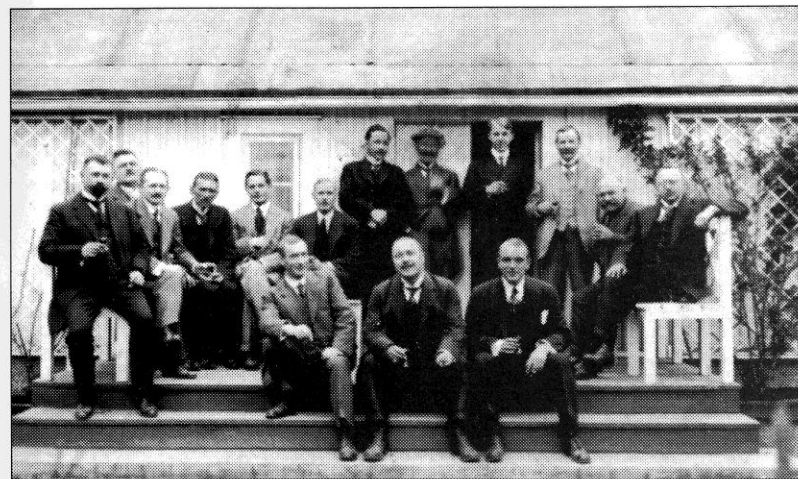
I 1927 og 1928 ble lønningene igjen redusert. Denne gang med henholdsvis 13,3 og 8 prosent. Etter dette har lønningene hatt en stadig stigende tendens.

Men det var på andre områder at arbeiderne fikk merke de nedgangstidene som satte inn med hele sin tyngde i 1931. Lagrene var fulle, og bedriften gikk til oppsigelser. Sjøl om byggevirksomheten var stor her i landet fram mot utbruddet av 2.verdenskrig, førte vansker på eksportmarkedet, og en omfattende rasjonalisering, til at tallet på arbeidere ved CPC sank betraktelig.

I 1920 var tallet på ansatte 584. I 1930 var det sunket til 330, og i løpet av 30-åra ble det ytterligere redusert til 293.

Men foreningen kjørte ei konsekvent solidaritetslinje i denne tida. Prinsippet var å dele det arbeidet som fantes, i stedet for at den enkelte arbeider skulle kastes ut i arbeidsløshet.

Mens stadig større produksjon rundt 1920 førte til flere ansatte, ble tallet på arbeidere redusert ut over på 30-tallet, sjøl om produksjonen økte. 1939 ble for eksempel et rekordår, og det var en samla produksjon på bare 750 tonn under det magiske tall 200.000 tonn.

Direktørene levde sitt liv langt fra arbeidernes. Her er noen samlet til hageselskap hos direktør Jakheln på Odden i 1930.

Norsk Kjemisk Industriarbeiderforbund stiftes

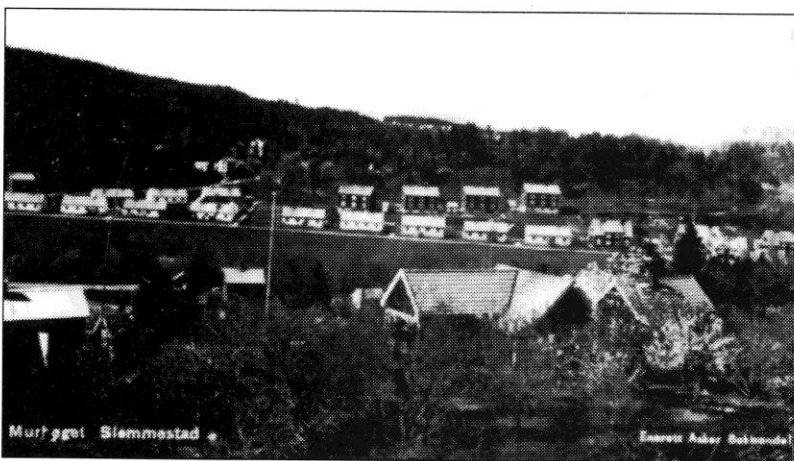
15. - 18. desember 1923 hadde Norsk Kjemisk Industriarbeiderforbund blitt konstituert. Arbeiderforeningen fikk her en av sine egne valgt inn i forbundets hovedstyre og forretningsutvalg. Han het Anders Gulbrandsen, var formann i foreningen på denne tida, og han hadde vært kasserer i flere år.

Alle de fire foreningene ved fabrikken gikk inn i Norsk Kjemisk. Dette førte til et enda tettere samarbeid dem imellom.

På landsmøtet til Norsk Kjemisk Industriarbeiderforbund i 1937 ble det vedtatt at det bare skulle være en forening på Slemmestad. Det ble nedsatt en komite som skulle utrede samlingsspørsmålet. Kristian Sandvold og Hans Kristensen ble utpekt av Arbeiderforeningen. Ragnvald Johansen og Paul Thoresen fra Bryggearbeiderforeningen. Eugen Olsen og Halvdan Hansen fra Reperatørforeningen. Et fellesmøte 24. april 1938 vedtok innstillingen, som i korte trekk kan summeres slik:

1. Foreningens navn skulle bli Slemmestad Arbeiderforening
2. Foreningen skulle oppdeles i fire grupper: Fabrikkgutta, roterovnsgruppa, fagarbeidergruppa og bryggearbeidergruppa. Hver gruppe skulle velge sitt eget styre. Formennene i hver gruppe skulle gå inn i Arbeiderforeningens styre.

For første gang siden 1912 var arbeiderne ved fabrikken samla i en forening. Seinere ble det dannet faggrupper fra eternittfabrikken, skipsmannskaper, garasjen og skiftarbeiderne.

Oversiktsbilde tatt like før krigen

Eternittfabrikken

Tanken på en eternittfabrikk dukka opp allerede i 1904. Omkring 1903 hadde en tysk direktør, Ludwig Hatschek oppfunnet eternitt. Produktet besto av 85 vektdeeler sement og 15 vektdeeler asbest. CPC forhandla seg fram til en foreløpig avtale med Hatschek. Planene var at den nye fabrikken skulle innredes i tegleverket på Slemmestad. Den endelige avtalen skulle underskrives i Hamburg, men der slo plutselig Hatschek seg vrang, gikk fra sine tidligere ord og velta hele avtalen.

I 1905 ble det igjen kontakt mellom CPC og den tyske direktøren. Planene var nå at Wiener Bankverein sammen med en norsk bank skulle skyte inn 250.000 kroner. Wienerbanken avsto - dels på grunn av de politiske forholdene i Norge, der unionsstriden med Sverige rastet, og dels på grunn av mangel på tillit til CPCs økonomiske stilling.

I dag kan vi sende en takk først til direktør Hatschek, som fikk det utsatt første gang. Deretter kan vi takke direksjonen i Wiener Bankverein. En eternittfabrikk på Slemmestad 40 år før produksjonen kom i gang, ville ført til at enda flere Slemmestad-arbeidere hadde mista sitt liv på grunn av asbestose.

Det var først i 1939 at tanken fra 1904 og 1905 skulle realiseres. Det ble besluttet å bygge fabrikken på selskapets eiendom Bjerkås. Bygningen sto ferdig høsten 1941. På grunn av at det var umulig å få tak i asbest, ble det prøvd med cellulosefiber, men det ble lite produksjon før krigen var over. Eternittfabrikken fikk også sin betydning for sementfabrikken. 300 tonn sement i døgnet ble blåst over i rør fra sementfabrikken.

I ettertid kan man sikkert enes om at denne fabrikken aldri skulle sett dagens lys. Sjøl om fabrikken ble stanset i 1978, er det mange familier som på en tragisk måte fortsatt bærer med seg dens virkninger. Derfor har det siste tiåret vært ei dobbel tung tid på Slemmestad. Ikke bare mista man et par hundre arbeidsplasser ved sementfabrikken, men den snikende sjukdommen asbestose har også frarøvet livet til 70-80 arbeidere (Drammens Tidende og Buskeruds Blad 15. mars 1996).

Under 2. verdenskrig

Verdenskrigen brakte Slemmestad inn i en mer spesiell situasjon enn de fleste andre industriområder i Norge opplevde. Det ble mangel på kull og gips. Dette måtte importeres og lot seg vanskelig skaffe. Byggevirksomheten sank også, og transportapparatet gikk av sporet.

Det meste av det som ble produsert av sement, ble konfiskert av okkupasjonsmakta. Av den grunn ble det ikke noe mål å produsere mest mulig.

Men fabrikken holdt fast på sine arbeidere gjennom forskjellige tiltak, som som veibygging og annet nybyggingsarbeid. Det var faktisk flere ansatte ved fabrikken når den sto, enn når den var i drift.

Det ble utarbeidet kriseplaner, og det ble sørget for at de arbeidere som ikke kunne skaffes beskjefte, fikk utbetalt ei ukentlig lønn som dekket innkjøp av rasjonerte varer. Understøttelsen ble begrensa oppad til 48 ganger normal timelønn, med tillegg for hustru og barn.

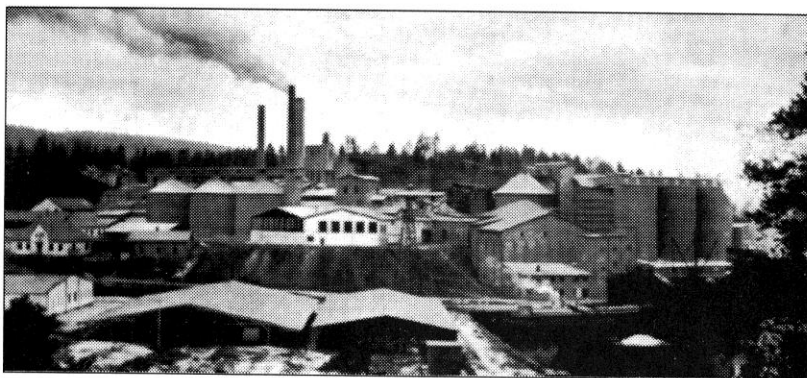
Foreninga ofra også ernærings- og forsyningsspørsmålet stor oppmerksomhet. Man arbeidet aktivt for å løse såvel mat- som brenselssforsyningen for beboerne. Bedriften tro til med suppekjøkken, mat og ikke minst tran.

Da nazistene satte inn kommisarisk ledelse i fagorganisasjonen, ble det knytta intime forbindelser til det illegale faglige utvalget i Drammen. Man forsøkte å isolere den kommisariske ledelsen i forbundet.

Etter et vedtak på fellesstyremøte ble det startet ei innsamling til dem som var falt i Gestapos klør. Innsamlinga, som ble leda av faggruppene, brakte inn 45.552 kroner. Av dette ble 37.650 kroner utbetalt under krigen.

Foreningen støttet også aktivt den illegale pressa og var med på å få aviser spredt på Slemmestad. Da forordningen om arbeidsmobilisering kom, tok styret seg av den saken. En komite sørget for at de innkalte ble plassert på gårder, i hytter eller sendt over grensa til Sverige.

Som nevnt var det ikke om å gjøre å produsere mest mulig sement i krigsåra. I stedet brukte man tida til blant annet å planlegge ny fabrikk når krigen var over.

Fabrikkplanlegget i 1942

En ny og moderne fabrikk

Før krigen hadde fabrikkens produksjonskapasitet på 200.000 tonn sement i året. Men med tanke på gjenreisninga av Norge etter krigen, måtte det forberedes en ny fabrikk.

Det ideelle ville være og bygge en helt ny fabrikk fra grunnen av. Men det fantes det ikke tomt til. En annen mulighet var å bygge på det som var og utvide der det var plass til det. Imidlertid samla man seg om teknisk direktør Per Lorange's ide om å bygge en ny fabrikk oppå den gamle. Deretter kunne man utarbeide en plan for suksessiv riving av det gamle. På denne måten kunne drifta gå mest mulig uhindra.

Resultatet ble at de tre roterovnene 4, 5 og 6 fikk ligge der de lå. En ny ovn, nr. 7, ble lagt nord for ovn seks, og fundamentet ble sprengt inn i fjellet. Det ble anlagt ny kai på sørsida av bukta og nye oljetanker på fjellet med kort avstand til ovnene. I tidsrommet 1947/50 ble fabrikkens til en moderne bedrift.

Produksjonshallene pekte også mot himmelen. Innenlandsforbruket av sement økte år for år. I 1963 kom ovn 8 i drift, og fire år seinere brakte ovn 9 produksjonen opp i 1,1 millioner tonn sement i året.

Slemmestad-samfunnet var i disse åra inne i sin tryggeste og kanskje beste tid. I de gode 50- og 60-åra fikk ca 500 mennesker støtte og lån fra CPC for å bygge seg egne boliger - boliger med høy standard.

Arbeiderne ble trukket med i bedriftens bestemmende organer. I 1946 ble det opprettet et produksjonsutvalg. Der hadde Arbeiderforeningen tre representanter. I 1967 ble produksjonsutvalget nedlagt, og i stedet ble det opprettet Bedriftsutvalg og avdelingsutvalg (underutvalg). I disse utvalgene hadde arbeiderne tre representanter.

I denne perioden ble også lønssystemet endra. Alle de tidligere overenskomster hadde bygd på time- og akkordsatser. I 1960 ble spørsmålet om et nytt lønnsregulativ tatt opp. En komite, bestående av direktør Lorange og driftsingeniør Jensen, fra bedriften, og Ragnvald Johansen, Richard Andresen og Wilhelm Thoresen fra arbeiderne, kom fram til et forslag som ble vedtatt på medlemsmøte 18. april 1961.

Den nye ordninga bygde på timesatser med sju lønnsklasser og en produksjonspremie. Om det var det nye lønssystemets skyld skal vi ikke si, men faktum var at Slemmestad-arbeiderne når hadde en gunstigere lønnsutvikling enn ellers i norsk industri.

Fra 1966 til 1970 økte timelønna med kr 2,98 (gjennomsnittlig var den på kr 15,80), mens produksjonspremien steig med kr 1,70 (var på kr 4,00). Lønnsstigninga i kjemisk industri for øvrig var i samme tidsrom på 2,35.

På denne tida var det også et spørsmål i foreninga som skapte skikkelig turbulens - spørsmål om feriepenger. Fram til slutten av 60-tallet fikk alle arbeidere utbetalt den samme sum feriepenger, uansett hvor mye de tjente. I ferien skulle alle ha de samme mulighetene, var tanken. Nå ble det reist forslag om at, som ellers i arbeidslivet, feriepenges grunnlaget skulle regnes ut etter den enkeltes inntekt. Dette forslaget vant til slutt flertall i Arbeiderforeningen.

Arbeidere ved sekkefabrikken like etter krigen. Første rekke fra venstre: Sverre Olsen, Kingo, Thoresen, Andreas Moe og Charles Davidsen. Annen rekke fra venstre: Reidar Larsen, Fredrik Fredriksen, Henrik Kraft, Ingvald Thorstensen, Harry Lillelien og David Davidsen. Bak fra venstre: Oskar Berger og Anders Nilsen.

Fusjonering

I 1968 ble sementindustrien i Norge fusjonert. Det nye selskapet ble NORCEM. Da beskjeftiget CPC 958 personer. Ved sementfabrikken var tallet 466, på Langøya arbeidet det 87, 287 var tilsatt på Eternitfabrikken, 43 ved Glassfiberfabrikken, og 75 personer arbeidet i hovedadministrasjonen i Oslo.

Fusjoneringen av de tre norske sementfabrikkene høsten 1968 kom som en følge av forhandlingene om en fornyet samarbeidsavtale. Fabrikkene på Slemmestad og i Brevik var begge, etter store utvidelser, teknisk på topp. Sementforbruket var i svak, men stabil, vekst, og eksporten seilte i medvind.

Argumentasjonen for fusjonering gikk på at dette ville gi økt kapitalmessig status, gi bedre styring av produksjon og produktutvikling, mer rasjonell distribusjon og mer målretta innsats på de oversjøiske markeder, hvor Norge hørte til de store.

Overfor arbeiderne ble det argumentert med at ei sammenslåing ville trygge arbeidsplassene. 15 år seinere skjedde det motsatte i Slemmestad-arbeidernes tilfelle. (...)

Den sosiale virksomhet

Slemmestad Arbeiderforening har siden stiftelsen i 1896 vært et politisk verksted som løste saker på både det sosiale og kulturelle plan. Rudolf Nilsens ord tåler derfor en gjentakelse:

“Saa aa si all samfundsvirksomhet i den lille by Slemmestad drives av

arbeiderbevegelsen, og det paa en utmerket maate. Det er et løfte for den dag, da arbeiderne overtar ledelsen av det hele samfundet.”

Ikke bare fostra foreningen folk som gjorde seg sterkt bemerkta på det politiske plan i det kommunale liv. Foreningen dro også i gang tiltak som gjorde livet for arbeiderne lettere og rikere også utenfor fabrikkporten.

Hjelpesykekasse

På et medlemsmøte 1. desember 1918 ble det besluttet å opprette en obligatorisk hjelpesykekasse. Røyken kommune bidro med 500 kroner. Det samme gjorde bedriften. Bedriften ga også seinere betydelige beløp til hjelpekassa.

Hjelpesykekassa var naturlig nok til en svært god støtte for medlemmene under langvarige sykdommer og ved medlemmers bortgang. Syketrygd var riktignok innført i Norge som lov i 1911, men den gjaldt bare de i de aller laveste inntektsklasser.

Folkets Hus

Jeg har tidligere nevnt kjøpet av huset “Granli”, som var eid av Nils Christensen. 2.500 kostet huset, og seinere dannet man andelslag der man kunne kjøpe andeler for fem kroner pr. stykke. Det ble tegnet aksjer for 675 kroner. Huset, som da bare hadde ei fløy, ble innviet i oktober 1900.

Som vi har sett ble etter hvert arbeiderne ved CPC splitta opp i flere foreninger. Men “Lokalet” ble fortsatt eid av Arbeiderforeningen. Det betydde at Reperatørforeningen og Bryggearbeiderforeningen måtte betale leie på lik linje med ikke-faglige foreninger, mens Arbeiderforeningen hadde inntekter av dette. Dette førte til gnisninger.

På generalforsamlinga i Slemmestad Samorganisasjon i februar 1917 ble Folkets Hus-saken brakt opp etter initiativ av Bryggearbeiderforeningen, Reperatørforeningen og Kvinneforeningen. Man ønsket en overgang fra “Lokalet” til et Folkets Hus.

Arbeiderforeningen hadde ingen hastverk, og de stilte faglig-politiske krav og ikke økonomiske for å få til en slik overgang. Arbeiderforeningen ønsket nemlig allerede i 1917 å knytte seg til Fagopposisjonen, noe de andre foreningene var mer skeptiske til, sjøl om sympatien var der. Nå kunne de bruke Folkets Hus-saken som en brekkstang. Saken trakk i langdrag. Reperatørforeningen og Bryggearbeiderforeningen sonderte til og med muligheten for å skaffe seg sitt eget hus. Etter hvert trua foreningene med å bryte alt faglig samarbeid med Arbeiderforeningen hvis saken ikke ble løst. Vinteren 1919/1920 sto man overfor nye tariff-forhandlinger som krevde solidarisk opptreden av alle ved CPC. Det skjønnte Arbeiderforeningen, og dette var nok hovedgrunnen til at foreningen nå godtok at “Lokalet” skulle gå over til Samorganisasjonens eie vederlagsfritt. Formelt skjedde overtakelsen 1. juli 1920.

Fra 1916 til 1918 hadde lokalet blitt leid bort til kinodrift, og fra september 1918

dreiv foreningen sjøl kinodrifta.

Folkets hus ble flere ganger forandra. I 1925 ble det bygd egen kinosal. I begynnelsen av 1950 ble det som 13. kino i landet innført cinemascope, og i 1967 gikk man til innkjøp av topp moderne kinomaskiner. Sommeren 1970 ble festsalen ombygd. Kinoen fikk også et topp moderne lydanlegg.

Etter at sementfabrikken ble lagt ned og Arbeiderforeningen smuldra opp, ble aktiviteten på Folkets Hus også mindre. Kinodrifta gikk inn i 1989, og i januar 1993 ble Folkets Hus solgt. Man skyldte kommunale avgifter og ble derfor trua med konkurs. Det ble prøvd å få kommunen til å overta det huset som i hele dette århundret hadde vært knytta til arbeiderbevegelsen på Slemmestad, men kommunen ville ikke. De ga i stedet Folkets Hus henstand til det ble solgt.

Skogsborg

Tanken på et eget feriehjem for Slemmestad-arbeiderne kom opp i 1935. Saken ble tatt opp på flere medlemsmøter, og det endte med at foreningen kjøpte stedet Rochestad på Hurum. Men stedet hadde små muligheter for utvidelse.

I 1946 fant man "drømmestedet" - Skogsborg, som ligger mellom Åros og Sætre. 110.000 kroner ga man for den 63 mål store eiendommen og de hus, blant annet en stor hovedbygning, som den forrige eieren hadde oppført. 10 hytter ble bygd, og antall sengeplasser kom opp i 70.

Men med stadig færre medlemmer har det etter hvert blitt vanskelig å sitte med det praktfulle feriehjemmet. Økonomisk ble det umulig, og det ble mangel på folk som kunne drive det videre.

Det letteste hadde naturligvis vært og solgt hele stedet. Men her har Arbeiderforeningen vist at den solidaritetsånden som har gått igjen på Slemmestad hele hundreåret, fortsatt lever. Foreningen ville bevare Skogsborg for allmennheten. Derfor har de stått på for å få til en avtale med Røyken kommune. Den er det blitt enighet om, og den ble skrevet under 11.april.

Avtalen gjelder i første omgang fram til år 2015. Da skal folk som tilhører eller har tilhørt Slemmestad Arbeiderforening, fortsatt ha sine fordeler. Det betyr blant annet 40 prosent av vanlig leie.

Styret i Skogsborg skal bestå av fem representanter. Slemmestad Arbeiderforening skal ha tre, kommunen to. Etter år 2015 skal styreforholdene endres. Da skal Arbeiderforeningen ha to representanter, mens kommunen skal ha tre. Dersom Arbeiderforeningen løses opp, skal de tre vellene i det sentrale Slemmestad - Odalen, Ødegårdsheia og Berger - overta Arbeiderforeningens plasser i styret. I avtalen ligger det også at kommunen må investere to millioner kroner til sanitæranlegg, kloakk og oppjustering av Hovedhuset.

Her virker det som om foreningen har vært framsynt og gjort et meget godt arbeid som vil komme Slemmestad- folk til gode.

Skogsborg - Slemmestadarbeidernes feriehjem

"Heimen"

På et medlemsmøte 10. juni 1952 hadde administrerende direktør for CPC, Alex Holst, bedt om å få være til stede. CPC feiret dette året sitt 60.årsjubileum, og i den anledning ville Holst gi Arbeiderforeningen et gavebrev på et eget pensjonshjem. Brevet var datert 27. mai 1952. Allerede i 1941 hadde CPC satt av 150.000 kroner til et aldershjem "som aktes opført så snart forholdene tillater det".

Hjemmet, som besto av 16 leiligheter, fikk navnet "Heimen", og skulle administreres av Arbeiderforeningen. Ti år seinere fikk Arbeiderforeningen et nytt gavebrev på pensjonshjem nummer to. Her skulle det være 20 leiligheter. CPC ga dessuten et årlig bidrag til "Heimen".

I dag er "Heimen" en stiftelse med et styre, der tre kommer fra Slemmestad Arbeiderforening (en av dem er beboer på "Heimen"), og to kommer fra de øvrige foreningene. Det har vært et fond på høyrentekonto som skal drive "Heimen", men på grunn av de siste års lave rente, har husleia måttet forhøyes. Den er imidlertid fortsatt rimelig.

Samvirkebevegelsen

Sammenslutning på vareomsetninga er en gammel tanke på Slemmestad. Allerede våren 1894 ble Slemmestad Handelsforening stifta med en kapital på 4.000 kroner. CPC skøyt inn 800 kroner.

Handelsforeningen var i virksomhet til 1904, og kort tid etter tok Slemmestad Arbeiderforening opp spørsmålet om full kooperativ handel. Dermed ble Slemmestad Kooperative Handelsselskap opprettet, og virksomheten begynte 28.februar 1907. Den første bestyrer het Alf Follstad.

I begynnelsen leide man lokale hos Adam Henriksen. Hans hus må ha vært brukt til det meste på Slemmestad. Men plassen ble etter hvert for liten. Man søkte CPC om lån til oppførelse av egen gård. Det endte med at CPC i stedet bygde en gård og leide den ut til Handelslaget.

I 1917 kjøpte Handelslaget K.J. Stenbys eiendom "Borg" til 19.000 kroner (lån av CPC og A/S Røken Bank) og innredet til manufakturforretning og kafe. Kolonialforretningen holdt fortsatt til i den gården CPC hadde bygd.

I 1910 hadde forretningen meldt seg inn i Norges Kooperative Landsforening, og Slemmestad Arbeiderforening stilt seg som garantist med et beløp på 2.000 kroner. Den garantien ble løst ut i 1924, fordi en slik garanti ikke lenger var nødvendig.

De første åra var økonomisk vanskelige. I 1908 var årsumsetninga på kr 37.133. Netto fortjeneste var på kr 2,60. I 1925 var omsetninga steget til 844.000 kroner.

I 1935 foreslo daværende formann Ragnvald Johansen navnbytte til Slemmestad Samvirkelag. Det har opp gjennom åra vært en del tilbygg, ombygg og modernisering. I dag er etterkommeren av den virksomhet som begynte i 1907 plassert i lokaler på Rortunet.

Hjemmehjelp, bad og vaskeri

Av den sosiale virksomheten må vi også nevne den hjemmehjelpordninga foreningen fikk i gang. Tre hjemmehjelpere gikk rundt og stelte for de som trengte det på stedet. CPC betalte lønna.

At det dessuten lå et bad og vaskeri i Slemmestad sentrum, Vaterland, har også sin plass i historia.

Slemmestad Samvirkelag

Fiberglassfabrikk

Vi har tidligere vært inn på Eternitfabrikken. Nevnes bør derfor også Slemmestad Fiberglass-Fabrikk. Den ble bygd i 1960/61 som en avlegger av Eternitfabrikken, og bedriftene hadde felles administrasjon. Etter hvert trengte fiberglassproduksjonen større plass, og virksomheten flyttet til Gullhaug. Etter fusjonen endra fabrikkens navn til Norcem Plast. På sitt meste hadde fabrikkens 115 personer i arbeid. Fabrikkens ble solgt til Ticon i Drammen i 1982.

Zanda

NORCEM ble etter hvert et ruvende selskap innen norsk byggevareindustri. I 1978 sto taksteinfabrikken Zanda ferdig på Slemmestad.

Da NORCEM begynte å kaste sine øyne og rette sine klør mot off-shorevirksomheten (olje), var ikke lenger den flora av byggevareselskaper lenger så interessant. Selskapets aksjer i Zanda ble derfor solgt til AB Euroc.

Arbeiderne på Zanda har imidlertid hele tida vært organisert i Slemmestad Arbeiderforening. De utgjør også den store tyngde av aktive medlemmer i dag.

Den tunge tida

50-, 60-, og 70-åra på Slemmestad bar preg av trygghet og en økende velstand. I 1967, da 9-ovnen ble satt i drift, var det 532 ansatte på fabrikkens. På 70-tallet var tallet fremdeles over 500. I tillegg kom de rundt 300 som arbeidet på Eternitfabrikken.

En tanke på det som skulle skje, var utenkelig. Syklusen fortsatte. Sønn skulle følge far som arbeidskraft på fabrikkens. Fremdeles var det bare et fåtall av arbeiderbarna som hadde begynt å ta bussen til Asker for å gå på gymnaset. Forfedrenes tid som arbeidskraft på fabrikkens skulle naturligvis følges videre. At noe kunne stoppe det, var altså utenkelig.

Ikke mindre utenkelig var det når NORCEMs investeringer i sementfabrikken fortsatte. Bare fra 1970 til 1983 ble det investert for 141 millioner kroner (!). Det ble også bygd et spesialavfallsanlegg til 10 millioner kroner med støtte fra statlige myndigheter. I 1983 var det budsjettert med destruksjon av 5.000 tonn spesialavfall.

Men konsernledelsen så mørke skyer true sementindustrien. Det ble lagt fram ei prognose som viste en reduksjon i markedet fra 1982 til 1987 på 250.000 tonn sement. Det vil si 15 prosent. Ut over i 70-åra hadde boligbygginga blitt redusert med 16 prosent - fra 42.000 boliger i 1971 til 35.000 i 1982.

I tillegg viste prognosene at også eksporten ville synke. Stadig flere land hadde bygd opp sementindustri med eksport for øye. I Vest-Europa var det et stort overskudd av sement, noe som igjen betydde prisfall. (...)

Stans av ovn 8

Det første tegnet på at noe var på gang, kom i 1981. Da vedtok man å stanse ovn 8. Dette førte blant annet til at "Støttekomiteen for bevaring av arbeidsplassene på Slemmestad" ble startet. I løpet av kort tid ble det samla inn rundt 1.000 underskrifter som protesterte mot den utviklinga folk her nå frykta. Disse ble overlevert direktør Trovaag. I et svarbrev forsikra han om at sementproduksjonen på Slemmestad skulle fortsette, og at det ikke var fare for en nedleggelse.

Det er sikkert ingen grunn til å betvile Trovaags ærlighet. Men høyere oppe i NORCEMs makthierarki var det gutter som sysla med helt andre planer. Etter hvert ble de klarere og klarere. (...)

Naturligvis måtte det legges fram tall som viste fornuften i en slakt av fabrikkene på Slemmestad. (...) Men ledelsen hadde store muligheter til å drive tallmanipulering. Det fantes nemlig ikke noe separat regnskap med fullstendig resultatoppstilling for den enkelte fabrikk.

Aksjonskomiteen blant arbeiderne på Slemmestad, som ble ledet av Birger Bech, hadde imidlertid tallene klarer. De viste følgende overskudd for Slemmestad:

** 1980: 25,7 millioner kroner

** 1981: 21,1 millioner kroner

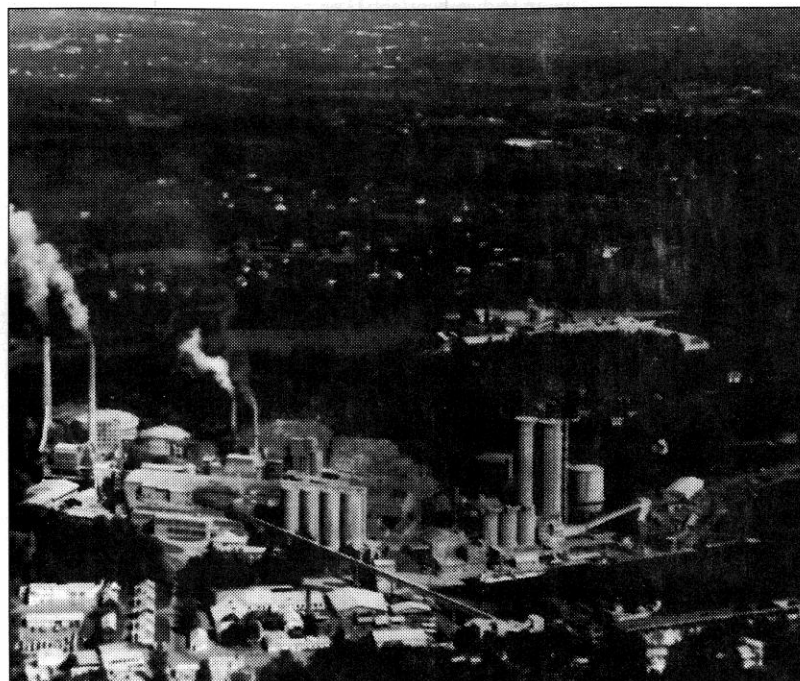
** 1982: 36,8 millioner kroner

** 1983: 10,2 millioner kroner (prognose)

Aksjonskomiteen hadde all grunn til å ruste til kamp for arbeidsplassene. I ei tid hvor bedrifter gikk over ende og tusener ble kastet ut i arbeidsløshet, måtte man være NORCEM-direktør for ikke å se galskapen i å nedlegge en overskuddsbedrift.

At destruksjonsanlegget for miljøfarlig avfall hadde mottatt Industriforbundets Miljøvernpris for 1982, telte heller ikke noe. Igjen kunne man se at kapitalens interesser ikke nødvendigvis sammenfaller med samfunnets og fellesskapets interesser.

Ikke rart at følgende vits slo an i Slemmestad: Det var noen tiår fram i tida, Gerhard Heiberg var død, og han havna, som alle på Slemmestad var overbevist om, ikke i Himmelen, men i Helvetet. Etter et par uker ringte Djevelen til Gud og ba pent om han ikke kunne overta denne Heiberg. - Hvorfor det, spurte Gud. - Jo, nå har han vært her i 14 dager, og i løpet av den tida har han stanset halvparten av ovnene mine, svarte Djevelen.

Fabrikken i sin storhetstid - fra 1970

Streik og demonstrasjoner

Slemmestad-arbeidernes kamp ble møtt med sympati over hele landet. Den ene støtteerklæringen etter den andre strømmet inn, og leserbrev som uttrykte solidaritet med Slemmestad-samfunnets arbeid for å bevare sementfabrikken, fylte avisspaltene. (...)

10. mars 1983 vedtok styret i NORCEM nedleggelsen. Nå var det bare Bedriftsforsamlingen som kunne redde fabrikkene. De skulle ha sitt møte 21. mars.

Dagen før, 9. mars, gikk hele Slemmestad til streik. Butikker stengte, lærerne ved Slemmestad barneskole, Slemmestad ungdomsskole, Torvbråten skole og Sydsdalen skole streiket, all virksomhet stoppet opp, og folk samlet seg til demonstrasjon og torgmøte. Også ellers i kommunen sto det stille.

Slemmestad-folket, både de som var innenfor fabrikkportene, og de som arbeidet utenfor, sto sammen og førte videre den arven som hadde kjennetegnet samfunnet her de siste 90 åra.

Men de 24 herrerne i Bedriftsforsamlingen lot seg ikke rokke. Demonstrasjonen utenfor NORCEMs kontorer i Oslo var resultatløs. (...) Ledelsen i NORCEM fikk

det som den ville. Aktiviteten ved sementfabrikken på Slemmestad skulle gradvis reduseres, fram mot full stans i klinkerproduksjonen innen 1985. Bortfallet av klinkerproduksjonen betydde ei nedbemanning fra 232 til nærmere 50 i samme tidsrom.

Ovn 8 ble innstilt 14. juli 1985. (...)

Også elever fra Slemmestad ungdomsskole kjempet for framtidige arbeidsplasser. Her er de utenfor Norcemgården 21. mars 1983 - dagen den endelige beslutningen ble tatt.

De siste ti år

Etter at den siste virksomme ovnen ble slukket, importerte NORCEM klinker fra Sverige. Den var billigere enn den som ble produsert i Brevik. Dette medførte et par år med fortsatt mølledrift, og det betydde at 40 - 50 mann fremdeles kunne stemple ut og inn av fabrikken.

Men så ble også mølledrifta innstil som NORCEM-ledelsen hadde vedtatt. Antall ansatte gikk ned til 15. Det var bare pakkeriet igjen. Sement kom fra Brevik og ble pakka på Slemmestad.

1. januar 1995 sa også det stopp. Dermed ble behovet for arbeidskraft ytterligere mindre. Tanken er nærliggende: Snart er det for alvor slutt. (...)

Fortsatt protest

Det betyr ikke at Slemmestad Arbeiderforening har gitt opp kampen. Hele tida har det vært kjempa for videre virksomhet.

Arbeiderforeningen har gått sterkt imot boligutbyggelse på Oddensida av havna. Kommunen har blitt bedt om å utarbeide ei konsekvensavtale av ei slik utbygging. Den har aldri kommet.

Dette har først og fremst vært en defensiv kamp. Det har handla om å bevare det av virksomhet som tross alt er igjen - mulighet for pakking av sement og utkjøring.

Men det betyr videre: Boligutbygging skal ikke blokkere for videre industriell virksomhet. Slemmestad har den eneste djupvannshavna i indre Oslofjord, bortsett fra Oslo havn. Og utbygging til boligformål rundt havna er en trussel mot all framtidig virksomhet av industriell art.

Mye å være stolt av

Det er der vi står i dag når Slemmestad Arbeiderforening feirer 100-årsdagen. 222 er fortsatt medlemmer av denne ærerike forening. Av 38 aktive medlemmer er fem fortsatt i arbeid på sementfabrikken. Resten arbeider på Zanda.

Denne beretninga har ikke som oppgave å spå om framtida. Men en ting kan vi slå fast etter en djuptpøyende marsj gjennom Slemmestad Arbeiderforenings historie: Om Arbeiderforeningens framtid kan virke mørk, er historia noe å ta vare på. For fortsatt vil store deler av dem som bor på Slemmestad kunne knytte sine aner bakover til alle som gjennom 100 år har vært med på å bygge opp dette stedet. Historieløshet er framtidens farligste fiende. Derfor er det viktig å ta vare på disse 100 år. Og som vi kan se:

Det er mye å være stolt av. Det er mye å lære av. Og framfor alt: Arbeidsfolk har ikke noe å skamme seg over når det gjelder å inneha visdom, kløkt og kunnskap. Og disse evnene har stort sett uten unntak ikke blitt brukt til å søke personlig karriere og klatring på samfunnsstigen. Den kraft som dette har gitt, har blitt brukt i kampen for arbeiderklassens interesser.

Slemmestad-samfunnet skal være alle disse menn, og kvinner, djupt takknemmelig.

Hva hadde vi vært uten?

To tidligere formenn, Ragnvald Johansen og Birger Blomkvist.

Formenn gjennom 100 år

Bernt Rustad, Th. Gård, Gustav Ronten, Anton Johansen, Nils Jansen, Carl Liljeblad, Anton Berntsen, Mathias Martinsen, Anders Smedsrud, Sverre Andresen, Otto Olausen, Bredo Martinsen, Ole Kaspersen, Frantz Albertin, Hans Kristensen, Theodor Eggen, Anders Gulbrandsen, Fredrik Fredriksen, Anton Jørgensen, Kristian Sandvold, Harald T. Berntsen, Ragnvald Johansen, Halvdan Hansen, Albert Blomkvist, Wilhelm Thoresen, Olav Kristoffersen, Hans Myrdahl, Birger Blomkvist, Birger Bech, Jens Brunsvik Hansen, Svein Elden og leder i jubileumsåret, Kjell Fredriksen.

Styret i jubileumsåret

Leder: Kjell Fredriksen

Nestleder: Ole Moe

Kasserer: Arne Thorstensen

Sekretær: Bjørn Hammergren

Styremedlemmer: Birger Bech, Solvår Koloen Andersen og Torild Koloen

Slemmestad april 1966

Tor K. Karlsen

Kilder:

Fagorganisasjonen i Norge

Cement i Norge 100 år (Frithjof Gartmann)

Ved en milepel

Slemmestadarbeiderne 1913 - 24 (Erik Andresen)

Christiania Portland Cementfabrik 1892 - 1942

Hundreårsbølgen (Jorunn Lillelien Kaspersen)

Arbeidernes leksikon

Slemmestad Arbeiderforenings beretninger 60 år, 70 år og 75 år

Protokoller fra Slemmestad Arbeiderforening

Dokumenter rundt nedleggelsen

Diverse avisartikler

Cementmuseet

Diverse muntlige kilder

(Beretningen er noe forkortet, dette er i såfall angitt slik i teksten: (...). Alt bildemateriale er gjengitt etter jubileumsheftet. Red.)

Svar på premiekonkurransen i nr 31

Vi forsøkte oss på en litterær premiekonkurranse forrige gang. Den har nok voldt leserne problemer, for redaksjonen har kun mottatt ett svar, - og det fra en av våre trofaste bidragsyttere. Vi gjengir Odd H. Sandlunds utmerkede resonnement i sin helhet:

“Ingen lett oppgave du valgte denne gang, ikke mange holdepunkter å finne heller. At det var et dikt av noe eldre dato var lett å se, rim og rytme var med, ingen moderne “prosadiktning” her, ordet “no” fra “samnorsken” var med, altså fra tiden før og under krigen. (Husker ordet fra forsyningsdepartementets rundskriv 1940/45.) Mange dialektord forekommer også, og hvilken dikter valgte denne form i sine dikt? Einar Skjæråsen, Aasta Lygre, Rolf Jacobsen eller Elling M. Solheim? Ingen av disse egentlig. Enn “skogens dikter” Hans Børli?

Jo, i hans debutsamling “Tyrielden” fra 1945, der forekommer diktet “Heimkomst” - og dette er mitt svar på spørsmålet.

Svaret er helt korrekt, og Odd H. Sandlund får en premie i posten.

Red.

Premiekonkurranse nr 32

Denne gang håper vi på riktig mange innsendte svar. Under ser dere et fotografi av en gjenstand fra bygdesamlingen, og vi spør: Hva slags gjenstand er dette? Frist: Januar 1997. (Redaksjonens adresse står s.2.)

